

יד
מהרי"ע

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון
הרב יצחק רצאבי שליט"א
פוסק עדת תימן

נמסר במוצש"ק
משפטים
שבט ה'תש"פ ב'של"א
בבית המדרש "פעולת צדיק"
בני ברק

לק"י

נושאי השיעור:

בעניין חשיבות מניין השנים לשטרות ותועלתו גם בזמנינו, תשובה למ"ש בעלון בית נאמן בעניין זה, ביאור טעם הרדב"ז שביטל אותו, והוכחה לדידן מרבינו דוד הנגיד, שמנין השטרות נקבע 'לעולם'.

השלמה בעניין הימצאות החטים במחוז שרעב, ומה עשו בליל יו"ט ראשון של חג הסוכות.

תוספת דברים בעניין מקום קבורת כמה"ר שלום שבזי זיע"א, ספרי התורה שכתב, וטעם חוסר בקיאותם של יהודי שרעב באומנות הכתיבה.

בעניין כתיבת המלה יברכך ללא כא"ף כפופה, בתכלאל כת"י מהר"ש שבזי זיע"א, הערה לגבי האומרים כך גם במבטא, וכן לגבי העושים מפיק ה"א בסוף המלה יברכך, וכדומה.

הערות נוספות בתכלאל כת"י מהר"ש שבזי זיע"א.

מכתב לגבי הנאמר באחד מן השיעורים הקודמים בעניין הנוסח 'כנס וקבץ' במוסף של רגלים, וכן לגבי המבטאים חולם כמו צירי.

תגובת מרן שליט"א למכתב הערות על הנאמר בשיעור מוצש"ק בשלח, כי גם יהודי מחוז שרעב התפללו ונהגו בעבר בנוסח בלדי. גירסת המלה בית 'השאובה'.

בדבר ביטוי הניקוד בצורה הנכונה. המשכילים בארצות אירופה שינו את המסורת, ויש לבטל זאת. רשעות בעל ספר 'תלמוד לשון עברי' בדקדוק.

כל הזכויות שמורות

יוצ"ל ע"י מוסדות יד מהרי"ץ בני ברק

טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741

דוא"ל: yad@maharitz.co.il

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:

קול יהודי תימן – 072-33-23-642

שלוחה 6

מספר השיעור בדיסקים ובקו "קול יהודי תימן" – 532

קול הלשון – 03-6171031

ניתן להקדיש כל שיעור להצלחה ולרפואה, או לעילוי נשמת.
השם יוזכר בל"נ בתחילת השיעור מפי מרן הגאון שליט"א,
וכן באמירת "מי שבירך" בסוף השיעור.
פרטים בטלפון: 050-4140741. נא לתאם זאת לפני השיעור.

השיעור מוקדש על ידי הרב שילה יגאלי יצ"ו, ראש מוסדות יד מהרי"ץ, להצלחת בננו היקר, הבחור החשוב דוד יצ"ו. מחר בעז"ה תתקיים סעודת השידוכין. מה שבזמננו רגילים לומר "אירוסין" בטעות.

יהי רצון שיצליחו, הוא והמשודכת מוריה תחי', בת הרב עוזיאל תעניזי הי"ו, משכונתנו פה, נכדת הרה"ג שמואל תעניזי שליט"א, רב שיכון א' בראש העין ת"ו, והרה"ג יוסף חובארה זצ"ל, שהיה ר"מ בשיבת נוח ארץ. ישבנו ביחד בתנאים, ושוחחנו. הנני קצת כבר מכיר מלפני שנים רבות, אבל רק עתה נזדמן לי לשבת ממש איתו ביחד, וברוך ה', הגם שהוא זקן שהגיע לגבורות, בכל זאת לא נס לחה, והוא מלא וגדוש תורה ויראה. תלמיד חכם חריף, גאון.

יהי רצון שהזיווג יעלה יפה בעז"ה. החתונה תהיה בעז"ה בחודש סיון. אז נזמין את הציבור. תפילתנו שהשמחה תהיה מושלמת רבה וגדולה, ושבני הזוג יזכו לבנות בית נאמן, קדוש וטהור בישראל, אכ"ר.

בעניין חשיבות מניין השנים לשטרות ותועלתו גם בזמננו, תשובה למ"ש בעלון בית נאמן בעניין זה, ביאור טעם הרדב"ז שביטל אותן, והוכחה לדין מרבינו דוד הנגיד, שמנין השטרות נקבע 'לעולם'.

אמרתי מקודם כי אנחנו בשנת ב'של"א לשטרות. כמה וכמה פעמים דיברתי על הנושא הזה, ובפרט נדפס כבר בעבר בקובץ דברי חפץ [חלק ה' דף ע"א] תשובה מיוחדת על כך. שם כתבנו את הכותרת כך, חשיבות מנין השטרות ותועלתו גם בזמננו.

לא רבים יחכמו להבין את העניין לאשורו. מי שרוצה לעמוד על שרשי הדברים, יעיין בחוברת הזו. ואמנם, במאמר שם לא היקפנו את הכל, ובעז"ה יש לנו הוספות רבות, לחזק ולהשלים עוד חידושים בנושא, אבל עכ"פ הדברים העיקריים כבר כתובים שם.

כך כתבנו בס"ד במאמר הנז"ל, "מניין שטרות" זהו מושג ומונח קיים, אפילו אם היה בטל המניין הזה לגמרי. דהיינו, אפילו אם לא משתמשים במניין זה, לא בשטרי הלוואות,

ולא בשטרי חובות ודברים אחרים, בכל זאת הוא מונח קיים שאינו משתנה. כיום אנחנו נוהגים לפחות להזכיר את המניין לשטרות בכתובה. גם משתדלים בכל זמן שיש לנו אפשרות, כגון בספרים שאנחנו כותבים, ובעוד הזדמנויות, לכתוב גם את המניין לשטרות. ברם לעצם המושג 'שטר', שהוא שייך דוקא לחוזים ולהסכמים, בפועל זה קיים דוקא שם. וגם אם הוא לא היה מתקיים במציאות, המושג הוא קיים מצד עצמו.

כך הוא מצד הפשט. אבל על דרך הדרש, הוספתי בס"ד [שם דף ע"ו סוף אות ו'], שהלשון שטר, הוא כמו שוטר. כך שהצד השני לא יוכל להכחיש. ההסכם כתוב וחתום כדת וכדין, והוא מחייב. לדוגמא, באופן שעושים הלוואה, והלווה חתם על השטר, הרי הוא נעשה כביכול שוטר עליו. הוא אחראי על העניין הזה. השטר והחתומה מחייבים אותו, שלא יוכל להכחיש.

כתבנו שם כך, כשם שבעל השטר שומרו ומחזיק בו לשעת הצורך, וממתין עד שיגיע זמן פרעונו. כך אנחנו, מאז תחילת חשבון זה מצפים ומייחלים לבוא גואלנו, שיקיים לנו בוראנו את כל הבטחותיו לנו. נסביר בהמשך בס"ד, כי מניין השטרות אינו רק מאז תחילת שלטון אלכסנדרוס מוקדון, אלא בעיקר מאז שפסקה הנבואה מישאל. שניהם אירעו באותה שנה.

הרוצה לעמוד על העניינים היטב, יקרא בגוף המאמר שם. בדרך כלל אין דרכנו לחזור על דברים שכבר נאמרו. ובכל זאת הזכרתי כעת זאת, מכיון שהראו לי מה שכתב חכם אחד על הנושא [עלון בית נאמן, כ"ז שבט ה'תש"פ, מס' 198 עמוד 12], דברים שאינם מדויקים בכלל. וצריכים להסביר זאת.

הוא מביא שם את דברי הגמרא ביומא [ס"ט]. המספרת כי אלכסנדרוס מוקדון נפגש עם שמעון הצדיק וכו'. כך כתוב שם, אלכסנדר רק ראה אותו, השתחוה ארצה. אמרו לו שריו

מובא בגמרא (ע"ז י' ע"א), ומובא בהרמב"ם (בהלכות שמיטה ועוד).

מי ביטל אותו? הרדב"ז (רבי דוד בן זמרא) שהיה רב במצרים. אמר מספיק. נתנו לאלכסנדר מוקדון יותר מדאי, יותר מאלפיים שנה, מספיק... מעכשיו נכתוב לבריאת העולם. אבל בתימן, לא שמעו את זה, הם ממשיכים לספור על פי השטרות של אלכסנדר מוקדון.

דבר ראשון שצריכים להגיד לו, יישר כח. חלק מדבריו נכונים. דברים טובים. החשבון הוא נכון. השטרות מתחילים משנת ג'תמ"ט, שהם שלושת אלפים, ארבע מאות ארבעים ותשע שנים לבריאת העולם. הדבר ידוע, ומובא בהרבה ספרים. גם רבינו חננאל [במסכת ע"ז שם] כתב זאת. ממילא החשבון פשוט. מי שרוצה לדעת כמה השנה לשטרות, יעשה חשבון כדלקמן. אנחנו כעת למשל בשנת ה'תש"פ, שהיא חמשת אלפים שבע מאות ושמונים שנה ליצירה, פחות ג'תמ"ט, יוצא ב'של"א. אלפיים שלוש מאות שלושים ואחד.

בשביל הזיכרון כדאי תמיד לדעת כי מנין השטרות ביחידות, הוא שנה אחת מעל מנין השנים ליצירה. לדוגמא בשנתנו זאת, המספר האחרון הוא שמונים, אז בשטרות הוא אחד יותר. אם המנין בסוף שמונים, ואחר כך שנים, אז לשטרות מונים שלוש. אחד יותר. כך אפשר להיות בטוחים שכנראה אין טעות. זה הדבר הראשון שצריך לבדוק.

ברם יש להעיר על מה שהוא כתב, כי בתימן לא שמעו על דברי הרדב"ז. משמע כי אילו היו שומעים, ביטלוהו.

אבל זו טעות, וזה לא נכון. אדרבה, הם שמעו מדעת הרדב"ז, ועוד איך שמעו. ולא זו בלבד, אלא האמת היא כי "הם" לא שמעו. תכף נסביר את מה "הם" לא שמעו. הערה נוספת, כי לא מדויק לומר שסיבת הרדב"ז שביטל את

ועבדיו (הגנרלים שלו), ליהודי הזה אתה משתחוה? אתה כבשת כ"כ מדינות, מה אתה עושה לנו? נכון שהוא לבוש בבגדי כהונה, אז מה?

אמר להם, כל פעם שיש לי מלחמות, בלילה האחרון שאני עומד לנצח במלחמה, אני רואה בחלומי את הדמות הזאת, ולא ידעתי מי זה. עכשיו הגיע לפני, אני צריך להשתחוות לו וכו'. מסופר שם על השומרונים וכו'.

אמר אלכסנדר מוקדון וכו', אבל אני מבקש שני דברים. דבר ראשון, תעשו אנדרטה שלי בבית המקדש, אמרו לו, זה אסור, כתוב 'לא תעשה לך פסל וכל תמונה' [שמות כ' ד']. והדבר השני שביקש, שהילדים שיוולדו לכם השנה, תקראו להם אלכסנדר על שמי.

אלכסנדר זה שם של גויים, אבל הוא הוכשר על ידי הפעולה הטובה שעשה אלכסנדר. ומאז ועד היום השם אלכסנדר הוא שם של יהודים (ספר יוסיפון פ"ה). יש שקראו אלכסנדר ממש, ואצל האשכנזים יכול להיות חלוקה, או אלכס, או סנדר.

ועוד דבר, מנו לפיו בשטרות, מאז שאלכסנדר בא לארץ ישראל התחילו את מניין השטרות, ומשתמשים בו התימנים עד היום.

בהערה שם כתוב כך, זה מתחיל משנת שלושת אלפים תמ"ט עד היום. תלך לתימנים (המקוריים), תגיד לו מה השנה הזאת לשטרות? הוא יגיד לך השנה הזאת היא שנת אלפיים שלוש מאות שלושים ואחת לשְטָרִי, או לשְטָרִי. וככה כותב הרב רצאבי שליט"א. [הניקוד דלעיל, אינו מדויק, וכדלקמן ד"ה הערה].

איך מחשבים? מורידים משנות העולם, שלושת אלפים ארבע מאות ארבעים ותשע. נשאר אלפיים שלוש מאות ושלושים ואחת, וזה נקרא לשְטָרִי. המניין הזה היה עוד מדורות עולם, הוא

מנין השטרות היא כי 'מספיק', ולא צריך יותר מאלפיים שנה.

שאנו מחזיקים בכל שאר מסורת קדמונים, הן בכתובה הן בכל מאי דאפשר. והאלהים עשה את האדם ישר.

אעפ"י שהחיד"א בספר שם הגדולים [מערכת ד'] הביא בסתמא כי הרדב"ז ביטל את מניין השטרות, ולא פירש את הטעם, אבל מהר"ם בן חביב כתב בספר גט פשוט [הלכות גיטין סי' קכ"ז ס"ק ל'] את הסיבה, מדוע הרדב"ז ביטל את מניין השטרות. הוא אומר, כי כאשר הרדב"ז בא מספרד למצרים, ראה כי שם מונים לשטרות, ומאידך בארצות אחרות לא מנו לשטרות. כך קרה שבאופן שהגיע גט ממצרים לארצות אחרות, לא ידעו באיזו שנה הוא נכתב. אז לא היו טלפונים, וגם לא פקסים, ולא יכלו לברר. המניינים השונים גרמו לבלבולים, לכן הוא החליט לבוא ולהשתוות עם הארצות האחרות, אחרת בתי הדין משאר ארצות שמגיעים אליהם הגיטין מפה, לא יסתדרו.

אפילו הרמב"ם שמזכיר רק את מניין השטרות. הוא כתב למשל [בסיום פירוש המשנה], שהשלימו בהיותו בן שלושים שנה, בשנת אלף וארבע מאות ותשעים ושבע לשטרות. לא הזכיר שם בכלל ממניין היצירה.

פירוש הדבר הוא, שהבטיחו לאלכסנדרוס מוקדון, שהמניין הזה ימשיך ויהיה לעולם.

עוד כתבנו שם בשם רבי דוד הנגיד, כשאלכסנדרוס מוקדון בא לבית-המקדש, רצה שיהא לו שם לזכרון שיעשו במקדש צורתו, וענה לו שמעון הצדיק שאסור לעשות, אלא שאצווה את הכהנים שיקראו לכל בן שיוולד להם בשנה זו בשם אלכסנדר וכו'.

במאמר הנ"ל בקובץ דברי חפץ, הבאתי זאת בשם מהר"ם בן חביב בזה"ל, הרדב"ז ביטל המנהג, והוא לפי שרוב העולם אינם בקיאים במניין זה, ותיקן שיכתבו בגטין לבריאת עולם כמנהג רוב העולם וכו'. זהו הסברו של בעל גט פשוט. והנה, הספר היה מצוי תדיר על שלחנו של מהרי"ץ, כמו שאפשר להיווכח מתשובותיו, שהוא מביאו כמעט בכל שאלה הבאה אליו בדיני גיטין. בודאי הוא ידע מדברי הרדב"ז הללו, ובכל זאת לא התייחס אליהם.

נמצא כי מה שכתוב בעלון הנ"ל, כי אלכסנדרוס מוקדון ביקש בעצמו בקשה זו, אינו מדויק. זו היתה תמורה שהביא לו שמעון הצדיק. הוא אמר לו, תשמע, אסור לנו לעשות פסל ומסכה. אבל בכדי שיבין שאין כאן איזה עניין אישי חלילה, הבטיח לו כי הנה כל הילדים שיוולדו בשנה זאת לכהנים, יקראו אותם אלכסנדר. זו היתה הצעת שמעון הצדיק, כתמורה וכפיצוי לאלכסנדרוס מוקדון, להרגיע אותו, במקום לעשות פסל ומסכה.

חיזוק גדול שאין לבטל את מניין השנים לשטרות, יש לנו מדברי רבי דוד הנגיד, שהוא דור חמישי לרמב"ם, כתב [בספרו מדרש דוד פרשת מקץ דף רצ"ג], שהבטיח שמעון הצדיק לאלכסנדרוס מוקדון, שמניין השטרות יהיה לעולם. וכי אנחנו נפר את ההבטחה?

שאלה מהקהל: אם קראו לבניהם על שמו, מדוע אמרו אלכסנדר, ולא אלכסנדרוס?

כך כתבנו בדברי חפץ שם, למה נפר התנאי חס ושלום. לכל הפחות אנו בני תימן שהמניין מקובל הלכה למעשה בידינו מדור דור, וכמו שנהגו הגאונים והרמב"ם, נחזיק גם בזה כדרך

תשובת מרן שליט"א: תוספת האותיות וא"ו וסמ"ך האחרונות משמו, אין להם משמעות לדידן. כך הוא בלשונות היוונים והרומיים. תוספת מקובלת בסוף. כמו טיטוס, אונקלוס, פולמוס ועוד. זוהי שפתם. כמו אצל הבוכרים בסוף שמות משפחה, אומרים יוב, או יוף, ואצל הפרסים בסוף יאן, למשל שמואליאן, ועוד. זהו

שערי יצחק – השיעור השבועי

שיהיו קושיות ותמיהות באמונה, בתורתנו הקדושה, ברגע שרואה את נביא ה' לנגד עיניו, הכל מתמוגג. מתמוסס למולו.

הסברנו זאת בעבר וכמה פעמים, וכן בקובץ דברי חפץ הנ"ל בארוכה, ועמדנו גם על כך שחכמי תימן הזכירו את הטעם למניין השטרות, בעיקר מפני שמאז פסקה הנבואה מעם ישראל. עצם העניין ידוע מספרים רבים, ובעצם, זאת היא הסיבה האמתית למניין השטרות. לכן, כאשר אנחנו אומרים ב"שלא לשטרות, רצוננו להדגיש בזה את חוסר הנבואה. אנחנו מביעים בזאת, כי בעוונותינו הרבים שייך בנו מה שאומר דוד המלך ע"ה [תהלים ע"ד], **אוֹתִיתִינוּ לֹא רְאִינוּ, אֵין עוֹד נִבְיָא, וְלֹא אֶתֵּנוּ יָדַע עַד מָה.** אנחנו מצפים ומייחלים אל הגאולה השלימה.

וזהו מה שאמרנו מקודם, כי בידינו יש 'שטר'. אנחנו שומרים מזכרת על הבטחת הקב"ה לגאלנו, אז תחזור הנבואה לעם ישראל, ונראה בביאת משיח צדקנו בקרוב, **אמן כן יהי רצון.**

הערה נוספת לגבי הניקוד. אי אפשר לנקד לשטרי, כי זה כך רק בסמיכות, כגון שטרי – הדיוטות [שבת דף קט"ז ע"ב], שטרי – אריסות [ב"ב פ"י משנה ד']. בדרך כתיבת הקדמונים הוסיפו אל"ף אחרי הטי"ת, שטארי, להוראת הביטח במשיכת הטי"ת, כמו שנהגו הם בכל כי האיי גוונא, כגון גמארא, סבארא, גוואנא, האידאנא. אנחנו קוראים לשטרי, טי"ת בפתח. בקמץ אומרים רק בלשון הקודש, לשטרות.

שאלה מהקהל: בזמן פגישתם של שמעון הצדיק ואלכסנדרוס מוקדון, האם עזרא הסופר עוד היה בחיים, או שהוא כבר נפטר?

תשובת מרן שליט"א: הוא כבר נפטר. המשנה במסכת אבות [פרק א'] אומרת, **שמעון הצדיק היה משירי אנשי כנסת הגדולה.** עזרא כבר נפטר. עד שאלכסנדרוס מוקדון הגיע לירושלם, לקח זמן. מניין השטרות מתחילה מאז שהוא

הסגנון שלהם. גם אם תראה שם משפחה שבסוף כתוב סקי, דע כי הם מרוסיה, כגון אברמסקי, קנבסקי, פיליפובסקי, וכן הלאה. לכל ארץ יש משהו מיוחד בשפתה.

אגב, מנהיגנו לומר אֶלְכְּסַנְדְּרוֹס, בכא"ף רפויה. וכן העיר אשר על שמו אֶלְכְּסַנְדְּרִיָּה. לא כשאר עדות שאומרים בכא"ף דגושה.

עוד בדברי חפץ שם, ואף גם וכך שכל הכתובות והשטרות והאסמכתאות והתאריכים, שיכתבו מהיום והלאה, **יעשו את התאריך בהם נמנה לזמן זה שבאת בו הנה, ולא יכרת לך זכר לעולם.** והיה אלכסנדר מרוצה, ונעם לו בכך. רואים כי ההבטחה היתה לעולם. זהו דבר אחד. אנחנו אומרים לקיים את הבטחת שמעון הצדיק.

דבר שני, למעשה שמעון הצדיק הסווה את הסיבה האמתית והשרשית לדבר. לכן הוא גם אמר לו, 'לעולם'. דהיינו, אפילו אם ייחרב בית המקדש ח"ו וכו', בכל זאת אנחנו נמשיך למנות לשטרות. וכי יש לאלכסנדרוס מוקדון עניין בכך גם אז? אלא הטעם הוא, כמו שהבאתי במאמר הנ"ל מאת חכמי תימן, שעזרא הסופר מת באותה שנה, ופסקה הנבואה מישראל.

נבאר את הדברים בס"ד. הרמב"ם [בהלכות גירושין פרק א'] הסביר כי אנחנו מונים לשטרות בשביל לכבד את אלכסנדרוס מוקדון, אבל חכמי תימן הביאו טעם אחר, מפני עזרא הסופר. וישנם מחכמי תימן שהקדימו את טעם מיתת עזרא, אל הטעם השני. עזרא הסופר הוא מלאכי, שהיה הנביא האחרון לעם ישראל. באותה שנה שמת הנביא האחרון, מאז שהתחיל שלטונו של אלכסנדרוס מוקדון, חלה ירידה כללית בעולם באמונה. מני אז התחילה פילסופיה בעולם, והתחילו הצדוקים, ובסופו של דבר הגיעו גם קראים. כל זה בעיקבות הירידה הרוחנית, שפסקה הנבואה מישראל. אם היו נביאים, אין מקום לפילסופים. כי כל מי

הגיע לשלטונו. אבל עד שכבש את הארצות והגיע אל ירושלים, לקח עוד כמה שנים.

בתשובה לשאלה מהקהל: כאשר שאלו את אאמו"ר, "מארי, מה הוא מניין השטרות?", השיב שהוא משנת מות עזרא. הוא לא הזכיר אפילו את אלכסנדרוס. לדוגמא נציין לתכאליל שכתב מה"ר יצחק ונה, שם הוא כתב רק את טעם פטירת עזרא. גם תכאליל אחרים שהביאו את העניין של ההבטחה לאלכסנדרוס מוקדון, הוסיפו כי היו עוד סיבות. הקדימו זאת.

במלים אחרות, היתה כאן הסוואה. שמעון הצדיק לא גילה את עניין פטירת עזרא. לא היה אפשר לגלות. הוא רצה לכבד כביכול את אלכסנדרוס מוקדון, אז הוא התנהג בכמין כסות עיניים. שמעון הצדיק לא יכל לגלות את הסיבה האמתית.

אז תאמרו אתם, האם אנחנו לא שמענו, או ש"הם" לא שמעו? למי חסר, האם לנו או להם?

שאלה מהקהל: "הם" הכוונה אל הרדב"ז.

תשובת מרן שליט"א: גם הרדב"ז כנראה לא שמע זאת. חושבני כי גם הרדב"ז שביטל את מניין השטרות, דומני כי אם הוא היה יודע שמדובר כאן על הבטחה עולמית, לא היה מבטל זאת. קל וחומר שהכוונה להפסקת הנבואה מאז. אפילו שהיה להם קצת קושי עם הגיטין, היו יכול לצרף אליו איזה מכתב או משהו, סימן מאחורה, שלא יטעו. לא צריכים לבטל את המניין לגמרי. הם לא ידעו את הפרטים הללו. עכ"פ יכלו לצרף אליו את המניין ליצירה.

ובכל אופן, מי שמחזיק את מסורת עם ישראל האמתית, לשרשיה, הם אנחנו. אז לפחות אנחנו נמשיך. ואם ירצו ללמוד מאתנו, ברוכים יהיו.

השלמה בעניין הימצאות החטים במחוז שרעב, ומה עשו בליל יו"ט ראשון של חג הסוכות.

קיבלתי מכתב מאת ידידנו הרב אלעד יוחנן שליט"א מעיר צפת ת"ו. מכתב חשוב, הנוגע לשני דברים שדיברנו עליהם בשיעורים קודמים. האחד, הוא בקשר לקבר מה"ר שלום שבזי, והשני בקשר למחוז שרעב, האם ומתי אכלו שם חטים. כיון שהוא דיבר על נושא הקבר, והוא פגש את מי שידוע, ביקשתי ממנו לברר בדרך אגב גם את מקום קבורת מה"ר שלום שבזי.

נפתח בנושא החטה, כי נושא מקום קבורת מה"ר שלום שבזי הוא רחב יותר, וגם אכילת פת בלילות פסח וסוכות הוא הלכתי.

בדרך אגב נזכיר כי ראיתי רמז נפלא על קדושת ומעלת העיר צפת, שהרב אלעד שליט"א גר שם. ראיתי חידוש ממש נפלא. כתוב בפסוק [תהלים קל"ב], **כִּי בָחַר יְיָ בְּצִיּוֹן, אֹהֶל לְמוֹשֶׁב לוֹ. אֹהֶל בַּחִילוֹף אֶת ב"ש, צֶפֶת. הַאֲלֹף מִתְחַלֶּפֶת בְּתִיּוֹ, הוּאֹ מִתְחַלֶּפֶת בַּפ"א, וְהֵאָּ מִתְחַלֶּפֶת בַּצ"ד. דְּהֵיִינוּ, הַפְּסוֹק בֹּא לְהוֹדִיעֵנוּ כִּי הַקֶּבֶ"ה בָּחַר בְּצִיּוֹן תַּחֲלִילָה, וְהָעִיר הַשְּׁנִיָּה אַחֲרֶיהָ הִיא צֶפֶת. אֹהֶל לְמוֹשֶׁב לוֹ. הַפֶּלֶא וּפְלֵא.**

צפת היא עיר קדושה. גדולי עולם חיו שם. כאשר ביקרתי בעיר צפת, נוכחתי לדעת שאפשר להרגיש את הקדושה ברחובות. לראות ולהבחין על כל צעד ושעל איפה צעדו ולמדו גדולי עולם. זאת לבד מבית החיים שם, בו קבורים גדולי ישראל, כמרן הבית יוסף, האר"י הקדוש, הרמ"ק, מהר"ש אלקבץ ועוד צדיקים רבים. רואים את האתרים הקדושים, כגון מקום התגלות המגיד למרן הבית יוסף. ממש הרגשת קדושה. אשרינו שזכינו.

וכך כתב לי הרב אלעד שליט"א.

לק"י, יום שלישי ב' שבט ה'תש"פ, לסדר וברכתם גם אותי.

שערי יצחק – השיעור השבועי

חטים. אנחנו היינו בשרעב, אבל המוצא היה מעיר תעז, ועל כן נקראנו תעזי. שאלתי אותו, מה עשו בבדיקת חמץ? הוא אמר לי שאין מה לבדוק חמץ. לא בדקו שום דבר.

הוסיף ואמר לי, כי בערב פסח הם לקחו קצת סולת ממה שקנו לפסח, הרטיבו והחמיצו אותו בידיים, ואותו שרפו בשריפת חמץ. "זכר לשריפת חמץ". לא היה להם חטים, או שאר מיני דגן. שאלתי אותו על סוכות, והוא הרים ידיים. הוא לא ידע מה לומר לי, רק אמר שלא אכלו לחם. רק לפסח טרחו להביא חטים.

שאלה מהקהל: האם הם לא בירכו על בדיקת חמץ?

תשובת מרן שליט"א: אם הם לא בדקו בכלל, על מה הם יברכו? אין את מה לבדוק.

המשך השאלה מהקהל: נפקא מינה להלכה, בבן משפחה אחת שדיבר אתי, שאצלם כל בני הבית חולים במחלת ה'צליאק', וממילא אסור להם להכניס אפילו פירור חטה אל הבית. שאל אותי האם הוא יברך על בדיקת חמץ?

תגובת מרן שליט"א: האם לא נכנסים ילדים אחרים, שכנים וכדומה?

המשך השאלה מהקהל: הוא אמר לי כי אסור בכלל שייכנס פירור חטה לבית.

תשובת מרן שליט"א: אם כן אין להם מה לבדוק. להניח עשרה פתיתים זה לא פתרון. ביתם נחשב כמקום שאין מכניסין בו חמץ, שאינו צריך בדיקה.

בחוברת דברי חפץ [קובץ י"א דף קצ"ח] ישנו מאמר מאת הרב אלחנן תם יצ"ו על הנושא, כיצד הם היו פטורים מאכילת כזית פת בליל יו"ט ראשון של סוכות?

חבל שהוא לא כתב את מניין השטרות. צריכים להחדיר זאת חזק בציבור. אני מצדי, בכל מכתב ובכל הסכמה מזכיר את השטרות. ובקיצור, התש"פ ב'של"א. צריך לחזק את העניינים הללו.

לכבוד מו"ר ועט"ר, ראש ועטרה ונזר תפארה לעדת ישורון המפוארה, היא ק"ק תימן המעטירה רבינו יצחק רצאבי שליט"א יש"ל.

נתחיל עם נושא החטה. הוא דיבר עם זקנה אחת כבת תשעים שנה, או יותר, שהיא ממחוז שרעב, והיא עוד זוכרת את מקום קבורת מה"ר שלום שבזי, ובעיקבות זאת ביקשתי ממנו לשאול אותה גם כן על החטה. היא השיבה ואמרה, שרק מה שנשאר מפסח אכלו. זאת כמו שדיברנו, שלא היתה להם חטה בשאר ימות השנה. אם נשאר מפסח, אוכלים אותו, אבל לא השאירוהו באופן מיוחד.

הרי הקשינו [בשיעור מוצש"ק שמות התש"פ] על ליל סוכות, כי מפורש ברמב"ם ובשלחן ערוך לאכול פת? בכל זאת היא אומרת שלא נהגו כן. זהו כמו שאמרתי.

לבד מעדותה, דיברתי בעצמי עם ידידנו הרב נתנאל שרעבי יצ"ו מעיר בית שמש, מחבר ספר על מנהגי שרעב. נתתי לו כבר הסכמה על ספרו, מלפני כמה שנים, והנני רואה שהוא מוסיף והולך, ומברר את מנהגי ופרטי כל המקומות שם. וכך הוא אמר לי, לגבי מחוז שרעב לבדו, "יש מקומות, רק בפסח. יש שהשתדלו להשיג אפילו לחתונות, ויש גם לסוכות". זאת אומרת שחלק החמירו בליל יו"ט ראשון של סוכות, ויש שלא החמירו. יתכן גם שהיו למחמירים יותר אמצעים ואפשרויות. מובן לי שלרובם היה קשה להשיג חטים.

זאת ועוד, במסיבת התנאים, של בני דוד הנז"ל, דיברתי עם הרה"ג שמואל תעזי גם על הנושא הזה, והוא אמר לי, אצלינו לא היו

וכך הוא כתב שם, סיפר מורי זקני אבי אמי שליט"א על חייהם בדרום תימן, שבמקומם לא היה מצוי לחם ולא כל דבר העשוי מחמשת מיני דגן, וכל אכילתם היתה פת העשויה מקמח דורה, שהיא מין קטנית, ואפילו בשבתות וימים טובים (וכנזכר גם כן בתשובות רבינו אברהם בן הרמב"ם סימן פ"ד). חוץ מליל יום טוב ראשון של פסח (ובכלל זה ליל יום טוב שני של גלויות) שנצטוונו 'בערב תאכלו מצות', ואין יוצאין ידי חובה אלא בדבר הבא לידי חימוץ, על כן היה אביו הולך לקנות חטים בעיר רחוקה מהלך יום, ושוהה שם יום, וחוזר יום, כשהוא משלם דמים מרובים, שכר החטים והחמורים ומובילי הדרכים, ואופים מהן מצות בצמצום, רק לשיעורי כזית שחייבים לאכלם בליל פסח.

הנה, הוא עורר את השאלה עוד לפנינו. הקובץ יצא לאור בשנת ה'תשע"ט. וזה לשונו, כאשר שמעו חכמים דבר זה, תמהו ואמרו והלא גם בליל יום טוב ראשון של סוכות יש חיוב לאכול כזית פת, כמפורש בשלחן ערוך סימן תרל"ט סעיף ג'? הוא מאריך על כך במאמר שלם, ומסכם בתירוץ יפה, כעין מה שדיברנו.

אנחנו רצינו לומר כי ישנו כעין ספק ספיקא. ספק ראשון עפ"י הירושלמי, האם יוצאים במיני תרגימא. ואמנם, ציינו אל הרמב"ם והרא"ש שפסקו להחמיר, אך אין להתעלם מהירושלמי שהשאיר זאת בספק. ספק נוסף, אולי ישנו צד כי במקום שמצויים רק מיני קטניות, כמו דורה, יתכן שהוא נחשב לחם. הוכחנו גם מקדמוניהם שסברו מתחילה כי זוהי הפת שלהם, וברכתה המוציא וברכת המזון.

הרב אלחנן יצ"ו במאמרו שם כתב בסגנון קצת אחר. וכך הוא מסיים אותו, העולה בידינו שחיוב אכילת פת בסוכה בליל יום טוב ראשון של סוכות, הוא ספק בירושלמי שלא נפשט. ויש שלושה צדדי קולא בזה. האחד, דעת הריא"ז שיוצא אדם ידי חובתו במיני תרגימא, והוא הדין בפת דורה, ויתכן שכך היא דעת

הרמב"ם ומרן. השני, במקום שכל קביעותם על פת דורה, יתכן דסגי בהכי גם בליל יום טוב ראשון של סוכות. והשלישי, יתכן שאין חיוב לחזור אחר המצוה. וגם אם כל אחד מן הטעמים הללו בפני עצמו חלוש הוא, בצירוף שלשתם הויא חזקה. זהו הנראה לענ"ד ללמד זכות על אבותינו. ואם שגיתי, ההי"ב. הביא שלושה טעמים לתרץ בדוחק את מנהגם. לימד זכות על מנהגם של ישראל. וברוך יהיה.

ראיתי בספרים שדנו בעיקר העניין. למשל בספר 'הלכות חג בחג' [הלכות סוכה פרק י"ד הלכה ג', הערה 3, דף מ"ז] כתב בזה"ל, בירושלמי פ"ב ה"ד, והובא בתוס' וברא"ש שם, ר' זירא בעי אי מה להלן עד שיאכל כזית דגן מצה אף כאן עד שיאכל כזית דגן בסוכה. וביאר הרא"ש בסי' ט"ו, דהבעיא אם יוצא במיני תרגימא. והנה מיני תרגימא, ביאר הרא"ש שם בסי' י"ג דהם מיני מזונות שחייבין בסוכה, ואפ"ה הוא בעיא דלא איפשיטא דאפשר דצריך דוקא פת גמור.

אבל בעניין 'מיני תרגימא' יש גם פירושים אחרים. ישנם האומרים שהוא תבשיל ממיני דגן, וישנם האומרים שהם פירות.

דרך אגב, בשיעורים האחרונים אמרתי תְּרַגְימָא, ושאל אותי ידידנו הרב מתתיהו גוטמן יצ"ו, מדוע אני אומר כך, הרי הוא שמע תְּרַגְימָא?

אמרתי לו, אכן אתה צודק. גם אני יודע שאחרים גורסים תְּרַגְימָא. ולא עוד, אלא אוסיף לך שישנם הגורסים תְּרַגְימָא, וישנם הגורסים תְּרַגְימָא. חיפשתי גם בספר הערוך, ולפי מה שמבואר שם המקור שנראה מלשון יווני, צריך לומר תְּרַגְימָא. ומכל מקום, חייב אדם לומר בלשון רבו. ואמור"ר אמר תְּרַגְימָא, וגם אני אומר אחריו כך, למרות שידעני כי ישנה גירסא אחרת. כתבתי על זה בספר לשון חכמים מרפא.

נקרא עוד מה שכתוב בספר ביכורי שחר [להרש"ח רוזנבלום, סי' נ"ב], שפלפל בסוגיא זו. הרי עיקר השאלה בנדון שלנו היא, על מה שדורשים חז"ל גזירה שוה [בכמה מקומות] חמשה עשר, חמשה עשר. גזירה שוה מפסח לסוכות. ודן בעל ביכורי שחר, שהחקירה שלנו תלויה במחלוקת אחרת, האם לומדים בגזירה שוה לגמרי, או שלא. הרי אפשר לומר, דון מינה ומינה. ואפשר לומר מאידך, דון מינה ואוקי באתרה. אם אומרים דון מינה ואוקי באתרה, אין צריכים ללמוד משם את כל הפרטים, דהיינו שאין להשוות את כל דיני ליל הסדר ואכילת כזית מצה, שיהיו אותו הדבר לגבי ליל סוכות.

הרי הפוסקים כבר דנים על אכילת כזית בליל יו"ט ראשון של סוכות, כי אם הוא דומה לליל הסדר, אזי כשם שבלייל הסדר אסור לבטל את טעם המצה, כך בליל סוכות אסור לבטל את טעמו. ולפי דבריהם יוצא שאסור לטבל את כזית הפת הראשונה במרק למשל, ולא שמענו עכ"פ בקהילותינו שמחמירים בזה. אמנם, אותם החוששים לשיטה מחמירה זו, נוהגים לאכול את הכזית הראשונה בלי כלום.

האמת היא, כי גם בליל הסדר אנחנו אוכלים את המצה ביחד עם החרוסת, ברם ישנם האומרים [עיין מ"ש בס"ד באגדתא דפסחא פרי עץ חיים] כי מכיון שטיבול החרוסת הוא מצוה, היא לא מבטלת את טעם המצה, משא"כ בליל יו"ט ראשון של סוכות, אפשר לאכול גם כזית פת בלי לטבל אותה בכלום. ועכ"פ, לא שמענו כי אנשים נוהגים בחומרות אלו.

בספר 'ביכורי שחר' הנז"ל כתב כך, ולפי"ז לא בעינן כזית דגן כמו במצה, ולא שייך כאן כלל מ"ש הק"נ דאזלינן לחומרא. ובאמת אפשר דיכול לצאת גם במיני תרגימא, כיון דלא בעינן דומיא דמצה. וניחא בזה ג"כ מ"ש הצ"ח פסחים ק"ח להעיר וכו'. בסופו של דבר הוא אומר כך, אך לפי מה שכתבנו דזה תליא

נמשיך בדברי הספר הלכות חג בחג, וע"ש בקרבן נתנאל, דהוי ספיקא דאורייתא ולחומרא. וכ"כ מהרש"ל בחכמת שלמה בביאור דברי התוס'. ואע"פ שבריא"ז כתב דהוא הדין אם סועד מיני תרגימא וקובע עליהם. לפי הריא"ז אפשר לאכול מיני תרגימא. מכל מקום, דעת התוס' והרא"ש אינו כן. וכן משמע ברמב"ם שכתב כזית פת. וכיו"ב כ' הגר"א בביאורו סימן תרל"ט ס"ג, על הש"ע ש' כזית פת, כלשון הרמב"ם שזהו כשיטת תוס' ורא"ש הנ"ל דצריך פת לחומרא מספיקא דירושלמי הנ"ל. וכ"כ בשערי תשובה סק"ח בשם החיד"א במחזיק ברכה, ובמ"ב סקב"א, ובשעה"צ סקמ"ג.

עכ"פ, בכדי לתרץ את מנהג אנשי שרעב, יש לנו דעת יחיד לסמוך עליו. אומרים לפעמים שאפילו דעת יחיד אינה בטילה, כי יתכן שחכמי אותו מקום הקדמונים מצטרפים אליו.

בספר הליכות חיים [להר"ח וידאל, מצות ישיבה בסוכה, דף כ"א, הערה 21] כתוב כך, בירושלמי סוכה פ"ב ה"ד, הובא בתוס' וברא"ש, ר' זירא בעי, אי מה להלן עד שיאכל כזית דגן מצה, אף כאן עד שיאכל כזית דגן בסוכה. וביאר הרא"ש בסימן ט"ו, שהאיבעיא אם יוצא במיני תרגימא. ושם בסימן י"ג ביאר הרא"ש, שמיני תרגימא היינו שברכתן מזונות. וכתבו הקרבן נתנאל שם, דהוי ספיקא דאורייתא ולחומרא, וכ"כ כבר מהרש"ל בחכמת שלמה, וכן פסק באור זרוע ח"ב סימן ש"א. וכתב הגר"א סימן תרל"ט ס"ג, שמה שכתבו הרמב"ם והש"ע שיאכל כזית פת, הוא משום דפסק לחומרא בספק הנ"ל. וכן כתב בחיד"א בשרת יוסף אומץ סימן מ"ח. אולם שם מבואר דאם קובע סעודתו על פת הבאה בכיסנין, שפיר דאמי. וראה בחזון עובדיה עמ' ק"כ שהביא דעות לכאן ולכאן, אם יוצא בפת הבאה בכסנין. ומסיק יותר כדעות דלא יצא יד"ח בפת הבאה בכיסנין.

בפלוגתא. ואנן דקיי"ל אוקי באתרה, יצא אפי' במיני תרגימא, כיון דלא ילפי ממצה.

העיקר החשוב לענייננו, ברוך ה' שיישבנו את מנהגם, שלא אכלו כזית פת חטה ביו"ט ראשון של סוכות.

תוספת דברים בעניין מקום קבורת כמה"ר שלום שבזי זיע"א, ספרי התורה שכתב, וטעם חוסר בקיאותם של יהודי שרעב באומנות הכתיבה.

בקשר למקום קבורת מה"ר שלום שבזי, כתב לי הרב אלעד אלעזר יוחנן שליט"א במכתבו כך, לגבי מקום קבורת אבא שלום שבזי זיע"א, עדות זו שמעתי מפי זקנה מעיר אלשקה, (מהלך כארבע שעות מתעיו) סעידה (בנת בורה) כהן, מיבנה.

מדברים כאן על תעיו, שם מקום קבורתו של מהרש"ש, ומי יודע, אולי זוהי גם זכות הקשורה אל השידוך שלנו עם משפחת תעיו. הרה"ג שמואל תעיו אמר לי, כי מקומם לאחרונה לא היה בתעיו, אבל הם הגיעו משם לפני כן, כמ"ש קודם.

וכך דבריה, בתחתית ההר היה בית הקברות, ובתחילתו היה קברו של מארי סאלס זצ"ל. וסמוך אליו כדקה הליכה, היה המעיין הנקרא אלמנשרה. מנשרה הכוונה מעיין. משום מה, כך הם מבטאים. מאידך, מאחרים שמעתי מנשרה. אינני יודע מי אומר נכון ומי לא אומר נכון. יתכן גם שהם שני סוגי ביטויים שונים. ובכל אופן, לפי שניהם המובן הוא למעיין מים.

ממשיך הרב אלעד שליט"א להביא את עדות הזקנה, והיו מבקשים במעיין בלשון הזאת, אלמנשרה חולי בי שרה. פירוש, הראי לי סימן אם נתקבלה התפילה. המעיין היה ממש מופלא. מעיין פלאים. היו רואים בו ישועות. כנראה שהוא יוצא מקבר הצדיק. ומי שהיה מתפלל על המעיין, היה צף משהו מתוכו. היו

לוקחים אותו ומשתמשים בו לתרופה, מורחים על החולה וכיו"ב. או איזה סימן אחר, העיקר הוא שרואים סימן מוחשי שתפילתם נתקבלה.

וסמוך לשם, היה בית הכנסת שהיו מתפללים בו. ועוד למעלה בהר, עוד בית כנסת, ליד מקום המעינות שהיו תמיד מלאים מים. ושם היו טוחנים ואופים בשביל העולים להתפלל בציונו הקדוש. היו מוכרים מיני מאכל.

ועוד שליד קברו היו קברות של סוחרים עשירים מעדן, שהגיעו לצורך מסחר בתעיו, ונפטרו שם, והיו קוברים אותם בסמוך לקברו. זהו חידוש ממש מעניין. סמוך לקברו מה"ר שלום שבזי היו קברות נוספים. זוהי עדות הזקנה שהיתה שם.

הנני מניח שישנם זקנים וזקנות נוספים בגיל שלה, בדעה צלולה כמוה, שעוד זוכרים ויכולים להעיד על מקום הקבר המדויק.

בהמשך נראה כי ישנן עדויות גם להרב פאיז גראדי יצ"ו, אך כולן הן רק מהששים שנה האחרונות. אבל היא מעידה על לפני כשמונים שנה, לפני שעזבו את תימן. דהיינו, עוד לפני שעלו רוב ככל היהודים אל הארץ.

דברים אלו חשובים מאד, לכן אנחנו נמשיך להקריא עוד כמה מכתבים שכתב אלי ידידנו הרב פאיז גראדי שליט"א.

המכתב הראשון הוא קצת ישן, ונוגע למה שאמר הר"ח פינטו. וזה לשונו במכתבו, א. יש לי הערות והשגות על מכתבי הרב פינטו. אשלחם בקרוב.

מאז עדיין לא קיבלתי אותם. אמנם, לגופו של עניין, קיבלנו שני מכתבים מאת הר"ח פינטו. דיברנו על כך שככל הנראה, המכתב הראשון מזויף. מישוהו אמר שהרב אמר לכתוב, וכנראה זה לא נכון. אבל המכתב השני נחתם

שערי יצחק – השיעור השבועי

שלום שבוי, לא מוכרים אפילו בעד מיליוני דולרים. אם על הס"ת לא ויתרו, קל וחומר לגבי העצמות.

בדרך אגב הוא מוסיף משהו נוסף. ג. שניים מן השלשה יהודים שהיו בבית הסוהר בתימן, כבר יצאו. אמנם לְבִי (לוי בן סעידה) מִרְחָבִי עדיין אסור, בגלל הספר תורה שהועלה לארץ ישראל לפני ארבע שנים. קיבלתי השבוע הודעה שצריך להתפלל להצלתו ולרפואתו.

קוראים לו לְבִי, ואינני יודע מדוע. לכאורה צריכים לקרוא לו לוי. לוי בן סאלם מרחבי. השם ב"ה ישלח לו רפואה שלמה. בזמנו אמרנו בעבורו מי שבירך מיוחד. מי שיוכל לקחת זאת בחשבון, לצרף את שמו לתפילה, ברוך יהיה.

מכתב נוסף שכתב הרב פאיז יצ"ו, בזה הלשון. יום שנכפל בו כי טוב, לסדר התיצבו וראו את ישועת ה', ט' לחודש שבט, שנת ה'תש"פ.

שוב פעם אני רואה לצערי שלא כתוב את מניין השטרות. צריכים לתקן את התימנים...

שלום שלום, מאדון השלום, כנחלים נטיו, יגיעו ויאתיו, אל מעלת כת"ר ועט"ר, הרה"ג יצחק בן כמוהר"ר נסים רצאבי שליט"א, אתה שלום, וביתך שלום, וכל אשר לך שלום.

אחר דרישת שלומו הטוב, הנני בשורות אלו להודיע למעלת כת"ר, שאחר עמל ויגיעה רבה בדרישה וחקירה רחבה, התברר כי הקבר של אבא שלום שבזי זצוק"ל, הועלם בכוונה מן היהודים ומן הגויים. היה עניין מיוחד לטשטש ולהעלים את מקום הקבר. והעצמות עדיין נמצאות בתוך הקבר, כי יד לא נגעה בו.

וכל השמועות הטוענות, שהעצמות כבר הוצאו מתימן, או שהקבר הושחת, בדויות הן מעיקרן. הקבר כוסה בכמויות גדולות של עפר בכוונה, להעלימו מעין הציבור, כדי שלא יאונה לו שום

על ידו בעצמו, והוא שלח אלי שליח באופן ישיר. לפי דברי הר"ח פינטו במכתב האמתי, העבירו את עצמות מה"ר שלום שבזי לארץ מרוקו. וכוונתו לא אליו בעצמו, לא שהוא השתתף בהעברה. אך הוא אמר מידיעה, שמע מאת אנשים שהוא היה בחברתם.

כנגד זה אומר הרב פאיז יצ"ו, מה פתאום? לא הוציאו אותם למרוקו.

מסתבר שהצדק עמו. בהמשך נראה דברים יותר מדויקים. הוא טוען, כי אפילו שהם חושבים ומעריכים שהם החזיקו בעצמות מה"ר שלום שבזי, אבל זה לא נכון. בכלל לא מובן, מדוע הם לא העלו אל ארץ ישראל? כנראה היו ויש להם שיקולים נכבדים שלא להעלותם. הכל לפי דבריהם.

כך ממשיך הרב פאיז וכותב, ב. הגיעו אלי דברים השבוע, כי יש בתימן ספר תורה שנכתב על ידי אבא שלום שבזי זצוק"ל. השמעתם? הוא מדבר על ספר תורה הנמצא עד היום, בתימן. ספר תורה שכתב מה"ר שלום שבזי. שהתפללו בו בבית הכנסת הקרובה לציון, בתעז. מסיבה לא ידועה, הספר לא הועלה ארצה לפני שבעים שנה. לא יודעים מדוע הספר נשאר בתימן. והוא נמצא במוזיאון הלאומי בתעז.

תראו, האנשים שם כבר התפתחו. לא מה שהיה בעבר. מושגים כאלו לא שמענו מאבותינו, על הערבים שם, מעתה מובן עוד יותר מדוע יש לשלטונות תימן עניין לשמר את הקבר שלו, כי כמו שאמרנו, הם רוצים שיבואו בעתיד תיירים וכו', וההתנהגות איננה כמו שהיה בעבר.

ספר התורה הזה נמצא כעת במוזיאון הלאומי של תעז. תימן לא הסכימה למכרו, אף שהציעו להם מיליוני דולרים עבורו. אפילו גויים. ערבים טפשים. מבינים שספר תורה של מה"ר

עול או פגיעה. והוא אותר לפני שלשה שבועות, ע"י אנשים בכירים ובעלי משרה. והכל מתועד במפות, בתמונות, בבירורים, ובמקורות מהימנים. ועד עצם היום הזה, הציון הינו ידוע ונמצא תחת שמירה מעולה.

חלק גדול מהחומר שקיבלתי מתימן, יצורף במאמר הרחב שאני כותב. הוא עומד לפרסם מאמר שלם על כל הנושא, עם הוכחות, תמונות, וכל מה שצריך. בברכה שחפץ ה' בידו יצליח. בנתיים, לא הרשו לי לפרסם את המפות והתמונות של מקום הקבר, אבל אמרו שהם יודיעו לי מתי אפשר לפרסמם.

קיבלתי תשובות טובות, שלא חשבתי שאקבלם. וממש רואים בזה סייעתא דשמיא מרובה, בזכות אבא שלום שבזי זת"ע. מובן שבתקופה הזאת אין צורך לפרסום, מהרבה טעמים נכונים. בעזרת השם יתברך, הכל יסתדר על הצד הטוב בעתו ובזמנו, ועוד חזון למועד.

למקום שצויין, יש מקורות אצלינו היהודים גם כן. שלא נחשוב כי רק הגויים הם המעידים, והם ששמרו על הקבר. וכן העידו יהודים זקנים משארית הפליטה, שביקרו שם במשך ששים שנה שעברו. ולולא המקורות שיש בידי היהודים, לא הייתי מאמין לדברי הגויים, והאמת יורה דרכו. עדיות היהודים מתאימים לעדיות הגויים. על הגויים לבד הוא לא היה סומך. גוי אין לו אמונה אפילו בקברו, אֲשֶׁר פִּיהֶם דִּבָּר שְׁוֹא וגו' [תהלים קמ"ד]. אבל הוספנו מקודם כי צריכים גם להשוות זאת עם העדיות הישנות יותר, אלו שמלפני שמונים ותשעים שנה. יש לברר זאת אצל הזקנים והזקנות שנותרו לפליטה, בפרט אלו שגרו באיזור שם.

אני מודה מעומק הלב בתודה רבה ומיוחדת, למעלת כת"ר שדאגת על העניין, וביקשת אותי לחקור את הדבר, ומן השמים מגלגלין זכות על ידי זכאי. וכן מודה אני גם לשאר רבני עדתנו על הידיעות שסיפקו במהלך המחקר.

יהי רצון שזכותו הנשגבה של הצדיק הקדוש והאלהי, עטרת ראשינו ותפארתנו, מארי שלום שבזי זצוק"ל, תגן עלינו ועל כל עמו בית ישראל בכל מקומות מושבותיהם, להינצל מכל רע ופגע, ולהתברך בטובה בשפע, אכ"ר.

ושלומכם ירבה, ממני הדוש"ט כל הימים.

צעיר הקהילה, פאיז בן יחיא גראדי.

במכתב אחר הוא כתב כך, מקום הקבר שתיעדו הגויים לאחרונה, אינו אצל הכיפה הלבנה, ולא במקום שגבאי העמיד מצבה. גבאי, הינו מישהו שציין מקומות קבורה של צדיקים גדולים רבים בעולם. הוא הסתובב באתרים שונים, וציין את מקומות קבורת הצדיקים. הרב פאיז אומר שמקום הציון שגבאי אמר, איננו נכון. פרסמו לפני כמה שנים תמונה על הציון שהוא הקים לו בתימן. ולא במקום שרוב ככל היהודים ביקרו בשלושים שנה שעברו. היהודים ביקרו בקבר אחר, לא בקברו האמתי של מה"ר שלום שבזי. הטעו אותם, כנזכר לעיל.

בדרך אגב, מכיון שמדברים על ספר התורה שכתב מה"ר שלום שבזי, נזכיר את מה שכתוב בספר קורא הדורות [דף ר"ה] שחיבר ה"ר אברהם ערוסי, כי מה"ר שלום שבזי כתב שבעה ספרי תורה. אפילו עד היום, ישנה בית הכנסת בעיר נתניה שנקראת 'סגולה' שיסד משה בִּשְׁאֲרִי, ושם נמצאים ספר תורה אחד, או אולי שניים, שאותם כתב מה"ר שלום שבזי בעצמו.

הערה מהקהל: אני הייתי שם בביהכ"נ הנז', בנתניה.

תשובת מרן שליט"א: האם יש שם שני ספרי תורה, או רק אחד?

המשך ההערה מהקהל: נראה לי רק אחד.

בספר מקום מקדש שחיבר מה"ר חיים סנוואני זצ"ל, שהיה באיזור שם, מובאים תולדותיו. ובדף 10 הביאו מכתב שכתב אליו אחד מרבני שרעב החשובים, הוא הרה"ג עמרם רצון. וכך מובא שם, אחדש"ו, נודיע לידיד נפשי מכת"ק (מכתב-יד קדשו), הגיע לידי יום ה' בשבת סדר ואתה תצוה, ובספר חיים ברכה ושלום, ומליצה צחה וכתובה תמה, ולשון נעימה, מר ניהו דמשתעי בלשון חכמה, וזה נעדר בגלילות אלו אצלי, ואצל כמה וכמה. הרב רצון משבח את מהר"ח סנוואני על צורת כתיבתו הנאה, ואומר בדרך אגב כי היא לא מצויה בגלילות שלו. אכן רואים שכתובת ידו של מהר"ח סנוואני מסודרת וטובה יחסית לשאר חכמי מקומו. אף כי גם כתיבת ידו, פחותה ביפיה משאר מחזות תימן. יחסית.

ובהערה שם כתבו, מנהג שרעב כי המלמדים לא לימדו את הילדים כתיבה כל עיקר, וראה תולדות הר"ש שבזי זיע"א עמ' קכ"א. עתה שורש הבעיא מובן. במחזו צנעא והסביבה, לימדו לפחות ביום חמישי אחה"צ את הילדים לכתוב. אבל אצלם משום מה, לא לימדו אותם כלל כתיבה.

אגב מזה הוא נכנס לנושא אחר. רבינו בתשובותיו המליץ טוב על המנהג שנהגו לחתום בגט ע"י מסירת הקולמוס, דהוי שעת הדוחק ומקום עיגון. היתה להם בעיא קשה בגיטין. העדים לא ידעו לחתום את שמם. כיון שהם לא היו רגילים לכתוב. לא מצאו עדים שיחתמו. עד שמצאו איזה סופר שיכול לכתוב גט, דוקא הוא ידע לכתוב. מה עם העדים? הרי צריך את חתימת שני העדים? לכן נהגו במקומם לעשות מסירת קולמוס. מסירת קולמוס פירושו, שהעד נותן את הקולמוס אל הסופר, שיחתום במקומו. ואף שלכאורה אין אפשרות להתיר חתימה כזו, הם מתרצים בדוחק ואומרים, שעת הדוחק ומקום עיגון. והוא מוסיף שכתב על כך תשובה, והסכים עם רבינו הרב רצון הנז', וזה דלא כתשובת מהר"ץ בספרו

וז"ל הר"א ערוסי, גם אמרו כי כאשר הזקין אמר עת לעשות לי"י, והיה יושב ועוסק בתורה. מה"ר שלום שבזי לעת זקנותו ישב ועסק בתורה. דהיינו, שעזב את כל ענייניו, ועסק אך ורק בתורה. וכתב שם – קדוש – והניח במדבר. וכל צבי שמגיע לשם היה נקשר. רבינו שלום שבזי רצה לכתוב ספר תורה דוקא על עורות של צבאים, ויש לכך מעלה מיוחדת, כמו שמוסבר בהערה למטה בזה"ל, מה שדקדק לעבד עורות צבאים דוקא לשם ספר תורה, יובן לפי מה שכתבו הפוסקים והובאו דבריהם בשתילי זיתים סימן ל"ב ס"ק ל', שעור של חיה עדיף לכתובת ספרי תורה תפילין ומזוזות מעור של בהמה. כיצד הוא הביא צבאים? כתב שם קדוש, והצבאים נקשרו שם. ואמר לאשתו לילך להביא אותו, ושוחטו ואוכלו, עד שכמעט היה לו כמה עורות צבאים. ועיבדן לעצמו, וכתב שבעה ספרי תורות. כולם עורות צבאים. עיבדן בידו וכתבם בידו, הינם בבית הכנסת שלו עד היום הזה.

רבי אברהם ערוסי מעיד על זמנו, כי ישנם שבעה ספרי תורה הנמצאים בבית הכנסת שלו.

דרך אגב, מעניין לראות גם בספרי התורה האלו, איך צורת הכתב המיוחדת שלו, האם גם שם כתב את הגימ"ל המיוחדת שדיברנו, עם כמין יציאה או שבירה כלפי צד ימין. וכן את המי"ם, והשָׁאָר.

*

דיברנו כי בדרך כלל במחזו שרעב לא היו סופרים. ספרי תורה, תפילין, מזוזות, ומגילות. ובכלל, כל צורת כתיבתם היא חלשה. אפשר לראות למשל צילום ספר 'סגולת ישראל', פירוש חשוב על מדרש הגדול שיצא לאור בצילום. הכתב ממש גרוע מאד. ממילא אני מניח כי הוא נכתב באיזור שלהם. בפרט כי המחבר גר שם. צילום הספר נמצא גם באוצר החכמה, וגם כרוך בספרים נפרדים כרגיל. לפי מה שנקרא עוד מעט, תבינו את הסיבה, מדוע כתיבתם לא היתה יפה.

"פעולת צדיק" ח"ג שאלה רנ"ו. מהרי"ץ פסל גיטין כאלו. לדעתו, בשום אופן אין להכשיר גיטין כאלו. רק בדיעבד, מה שכבר נעשה. הם צריכים להתאמץ, וללכת אל מקומות אחרים. אבל חכמי שרעב חלקו על כך, עכ"פ שני החכמים דלעיל, וסברו שבשעת הדוחק מותר.

צריכים לדעת עוד, כי אין חסרון חכמה למי שלא יודע לכתוב. וכבר כתב הרמב"ם [פירוש המשניות למסכת גיטין, סוף פרק ו'] על המשנה האומרת כך, וזו הלכה העלה רבי חנינא איש אונו מבית האסורין, מקובל אני באומר לשלושה תנו גט לאשתי, שיאמרו לאחרים ויכתבו מפני שעשאן בית דין. אמר רבי יוסי, נמינו לשליח, אף אנו מקובלין שאפילו אמר לבית דין הגדול שבירושלם, תנו גט לאשתי שילמדו ויכתבו ויתנו. לכאורה לא מובן, מדוע חכמי הבית דין צריכים ללמוד לכתוב?

מסביר הרמב"ם כך, אינו מן הנמנע שבית דין הגדול לא בקיאים בכתיבה. אל תתפלא כיצד בית דין גדול לא יודעים לכתוב. הדבר יכול להיות. לפי שהתנאי בבית דין שיהיו חכמים, לא שיהיו לבלרים. מתבקש מהם שיהיו חכמים בתורה, לא שידעו לכתוב. אומנות הכתיבה, איננה מתנאי בית דין.

שאלה מהקהל: האם אי אפשר ללמד אותם לכתוב ולחתום?

תשובת מרן שליט"א: מי שלא למד לכתוב, לא יודע לכתוב.

*

בדרך אגב, למלבי"ם [בתחילת ספר ירמיהו] ישנה טענה על רבינו יצחק אברבנאל בנושא זה. אנחנו לא נרחיב על כך כעת, אלא רק בקצרה, כיון שדיברנו על כך. היתה לו טענה עליו, לא על הכתיבה, אלא על הסגנון. רבינו יצחק אברבנאל נקט גישה מסויימת לגבי הנביאים, מי מהם כתב יותר יפה, ומי יותר צח וכיו"ב.

וזה לשונו, אבל בדבר אשר זדה עליו. ממש לשון קשה. מתרעם. להוריד כבוד מליצתו והדר ספרו, כי לא שלם בנועם המליצה ודרכי הלשון. ולא נשמע לו, ולא נאבה. זו טעות. ובטרם אשיב על דבריו בעצמם אומר, כי החקירה הזאת בכללה, לתור ולבקר את כתבי הקדש כתבו הנביאים ביד ה' ורוחו עליהם, להגביל את מדרגתם ולחרוץ משפט על מחברם אם היה שלם בשלשת החקויים הנאמרים וכו'. דעתי רחוקה מדעתו.

בעניין כתיבת המלה יברךך ללא כא"ף כפופה, בתכלאל כת"י מהר"ש שבזי זיע"א, הערה לגבי האומרים כך גם במבטא, וכן לגבי העושים מפיך ה"א בסוף המלה יברךך, וכדומה.

דיברנו [בשיעור מוצש"ק בא התש"פ] על מה שמה"ר שלום שבזי כתב יברךך. במקום יברךך י"י וישמרך, כתוב יברךך י"י וישמרך. השמיט את הכא"ף הראשונה.

ידידנו הרב דוד צדוק הי"ו, בנו של הרב משה שליט"א, התאמץ והלך לחפש האם ישנם אחרים שגורסים יברךך י"י וישמרך, בהשמטת הכא"ף הכפופה. אתם בטח יודעים. היום אפשר ללחוץ על כפתור פשוט, ולמצוא אוצרות. לא קשה להגיע לכל מיני מקורות. מתכנת אוצר החכמה הוא הביא לי שני ספרים שכתבו את המלה יברךך, אבל בכא"ף אחת.

מסתמא ישנן מקורות נוספים, אבל זה מה שהוא מצא בחיפוש קצר. במדרש תנחומא דפוס ישן [פרשת נשא], שם כתוב כך, והיכן רמזה להם בסיני, שנאמר 'מזבח אדמה תעשה לי וגו', אבוא אליך וברכתיך' [שמות כ' כ"א], וכשבא אליהם ברכן, שנאמר יברךך י"י וישמרך. חסר את האות כא"ף פשוטה.

את המציאה דלעיל הוא מצא בספר ישן. אבל בספר חדש אחר, שכתב הר"מ וינשטוק, 'סידור הגאונים והמקובלים' [מוסיף לשלוש רגלים, דף קכ"ו] כתוב גם כן כך, יברךך י"י וישמרך. גם פה חסר כא"ף פשוטה.

הערות נוספות בתכלאל כת"י מהר"ש שבזי זיע"א.

בדרך אגב, נשלים כמה נקודות נוספות מתוך תכלאל מה"ר שלום שבזי. כמה דברים חדשים, שעדיין לא הזכרנום, וחלקם צריכים עיון, וחלקם כאלו שצריכים לבררם.

בדף 70 כתוב כך, וְנָעַר פְּרָעָה וְחִילּוֹ בַּיָּמִים סוּף [תהלים פרק קל"ו]. עשה פתח בעא"ן, במקום צירי. אינני יודע אם ישנה גירסא כזו. אולי בניקוד הבבלי.

עוד שם, גרס נִתֵּן לָחֶם לְכָל בָּשָׂר. בניקוד העליון כתב על הלמ"ד הראשונה שבתית 'לכל', שוא ופתח. בא להראות שהלמ"ד היא בגעיא. כיון שהניקוד בעצמו הוא שוא, וישנו עוד פתח, להורות על אופן הקריאה, מאחר שיש געיא. אבל צריכים להעיר כי מהרי"ן [בחלק הדקדוק שם] כתב שזו טעות. ואעפ"י ששגור בפי הציבור לומר כך, כאילו הלמ"ד הראשונה בגעיא, וכן נמצא בתכאליל כת"י רבים. זו שגיאה. אין בלמ"ד שם געיא. אין לכך מקור. הם טעו והשוו זאת לפסוק אחר בתורה. נתחלף להם בפסוק שבפרשת קורח, כָּל־פֶּטֶר רָחֶם לְכָל־בָּשָׂר [במדבר י"ח ט"ו], ששם אכן יש געיא.

מובא עוד בתכלאל הזה, כמה שירים שמה"ר שלום שבזי חיבר במיוחד לחג הפסח. הם מובאים אחרי ההגדה. כנראה שרו אותם בליל הסדר. גם מהרי"ן אומר [בפירושו לאגדתא דפסחא] לשורר בליל הסדר, בתוך הסעודה.

השיר הראשון, שסימנו אני שלם יוסף [דף 91], פותח, אֲשֶׁמַח בְּבּוֹא פֶסַח וְכו'. אני מקווה שאת השיר הזה, בני הרב משה שליט"א יפרסם בעלון 'פעולת צדיק' הקרוב. ביקשתי ממנו שיערוך אותו עם פירוש. אמרתי לו, לפחות שירה חדשה אחת טובה שיהיה לנו לפסח. השירים המצויים אינם מתאימים לנו. הם לא בעלי תוכן. לא נראה שחיברו גוברא רבה. נראה שלא כתובים שם דברים של ממש, אלא

ברם ברור לכל כי זו טעות. לצערנו, ישנם אפילו כהנים שאינם מבטאים זאת נכון. במקום שישמיעו את הכא"ף הראשונה בצורה בולטת, הם מבליעים אותה. חושבים ששני הכאפ"ן הם אחד. זו שגיאה.

הפלא היותר גדול, הוא על מה"ר שלום שבזי. כי בשלמא בדפוסים דלעיל, מובן שהם יכולים לטעות בלי כוונה. גם אדם חכם גדול כמותו יכול לטעות בכתיבתו, כי זה קורה מתוך חוסר שימת לב, ולא מתוך חוסר ידיעה. אמנם אחרי שמה"ר שלום שבזי כתב את הסידור, הוא גם חזר וניקד. ממילא אפילו אם נניח שבזמן הכתיבה הוא לא שם לב, מדוע אחרי כן, כאשר הוא ניקד, כיצד לא הרגיש בטעות?

צריכים לשים לב, כי חלק מהכהנים אינם מבטאים נכון. צריכים להעיר להם לאחר מכן, בדרכי נועם. בזמן האחרון שמעתי כמה כהנים אומרים 'יברכך', כאילו אחר כך יש מפיק ה"א. יְבָרְכְּךָ. וכן 'ישא'. נשמע כאילו כתוב 'ישא'. עושים בסוף מפיק. ישנם עוד כאלו שאומרים כך הרבה מלים, אפילו בקריאת התורה. בעבר שמעתי אפילו שליח ציבור, אומר מפיק ה"א על ימין ועל שמאל. למשל, ברוך אַתָּה ה', מגן אברהם.

צריכים לידע ולהודיע שזו טעות. יש ללמד אותם לבטא כהוגן. אם אדם מבטא מלה כלשהי, ואינו סוגר את פיו בסופה, יכול לצאת לו אוויר בסופה, אפילו בלי כוונה. לפעמים יתכנו גם שינויי משמעות, כמו בתחילת פרשת תזריע, טָהָרָה, או טָהָרָה. צריכים לדעת לעצור את האוויר. אם אדם לא סוגר את הפה בסוף המלה, האוויר יוצא מאליו, אפילו בלי שיתכוון. וכשיוצא אוויר, ממילא נשמע כאילו מפיק ה"א, כי האות ה"א היא ההברה הקלה ביותר. נשימה קלה. ממילא נשמע כאילו הכהנים אומרים יְבָרְכְּךָ.

את שני הדברים הללו צריכים לתקן.

דברים פשוטים. אם אין בו סודות, איני מבין מה חידש הפייטן. לכן ביקשתי ממנו שיבחר בשיר אחד חשוב שחיבר מה"ר שלום שבזי, ונקווה שידפיסוהו בעלון הקרוב שבהוצאת פעולת צדיק. שירה חדשה לעניין פסח.

לבד משיר זה, ישנן שירים נוספים, אולי נזכה להם בשנה הבאה, או בהזדמנות אחרת. וזהו השיר, ס"י שלם בן יוסף משתא. בליל פסח עניי. דבר נוסף, גואב (תשובת) פני אדום וצח – אדון עולם סֵלַח. עוד סימן שלם יוסף, שלום להדרת, כל עם המוני.

מובא שם עוד [עמוד 161] בזה"ל, אחרי המילה, יש מקומות שאומרים פזמונים מעניין מילה, ואלו הם. אדונים האהובים, פְּחִירֵי מַכַּל עַם. תְּאֵלִיף (פי' חיבור) אבא מרי יוסף, ב"א אביגד משתא זכ"ל – זכור לטוב.

ועוד שם [עמוד 163] מובא שיר אחר כך, וזה חיבור הצעיר שלם בא"מ יוסף, ושמו רמוז אחר כל אות מאבג"ד, אשרי עם סגולה. מובאים שם גם סליחות רבות שיסד ליום הכיפורים.

ראיתי דבר מעניין [בדף 227] בפיוט הידוע לראש השנה, עת שערי רחמים להיפתח. הנה משום מה, במלים פְּדָשׁוּ בַּנְחֵלֶת אֵל לְהַסְתַּפֵּחַ, שלוחי הציבור רגילים לומר פְּדָשׁוּ, הרי"ש בשוא נח. אינני יודע מדוע הם גורסים כך. בעבר [שיעור מוצש"ק לך לך התשע"ה] ניסיתי ליישב זאת, אך צריך לדעת כי מה"ר שלום שבזי גורס פְּדָשׁוּ, בשוא נע. רבינו שלום שבזי קרא כך, להורות על לשון עבר.

דבר נוסף באותו הפיוט שהוא דייק, במלים וְקִוִּי יִי יַחְלִיפוּ כַת, כתב על כך הערה בזה"ל, הצירי על הו"ד, ולא על הו"א. רבים טועים ואומרים, וקני, כי נתחלף להם מפסוק אחר בתהלים [פרק ל"ז], שם כתוב, וְקִוִּי יִי הִפָּהּ יִיְדָשׁוּ אָרֶץ. אבל בספר ישעיה [מ', ל"א], וְקִוִּי יִי יַחְלִיפוּ כַת. זהו יוצא מן הכלל. בפשטות אמנם צריכים

לומר וְקִוִּי, כמו למשל מה שכתוב בפיוט בעצמו, קוים לאל. אבל זו המסורת, וכנראה יש בכך איזה סוד או רמז. לכן רבינו שלום שבזי העיר על כך הערה מפורשת, והיא חשובה ביותר.

דבר משונה אחר שכתוב שם באותו הפיוט, במקום שִׁוְרוֹ לְאָמִי, כי ששונה פנה, הוא גורס, שוֹדִי לְאָמִי. לא מובן. ובצד הוא כתב הערה בזה"ל, בדפוס שיחו.

עוד שם בדף 71, בנוסח על הנסים לפורים, במקום לכתוב וְהִפְרָתָּ אֶת עֲצָתוֹ בְּצִירִי, כתב וְהוֹפְרָתָּ, בוא"ו ובחולם. אתם בטח מבינים מדוע. אצלו החולם והצירי הם אותו הדבר, לכן הוא חשב כי הניקוד חולם, ולא צירי.

גירסא נוספת מעניינת, שאינה נמצאת בשום ספר. זאת אומרת, לא מצאתי לה אח ורע בכל העולם. לגבי ברכת הלבנה, אנחנו רגילים לומר, כמו שהוא בכל הספרים, ברוך יוצריך, ברוך עושיך, ברוך קוניך, ברוך בוראיך. אבל הוא, במקום עושיך, גורס עוֹזֵרְךָ. אינני יודע ואינני מבין מה זה.

השם ב"ה יאיר עיננו.

מכתב לגבי הנאמר באחד מן השיעורים הקודמים בעניין הנוסח 'כנס וקבץ' במוסף שלש רגלים, וכן לגבי המבטאים חולם כמו צירי.

קיבלתי מכתב נוסף הנוגע לשיעורים האחרונים בזה"ל, שמעתי את שיעורו האחרון של כת"ר על פרשת בא, ובו התייחס לתכלאל של מארי שלם שבזי, שגרס במוסף ר"ח 'כנס וקבץ'. לא מדובר על ראש חודש, אלא על שלוש רגלים. והעיר הרב, שלא מצאנו חבר לנוסח זה.

ואציין שראיתי בסידורו של רבי שלמה סגלמאסי שגורס כן בעמוד נ"ב. ויודע שסידור זה שימר נוסחאות עתיקות ומיוחדות בפרט.

הראיה היא מכך שאפילו את הפתח והקמץ החשיבו כחרוז.

דוגמא לדבר מהפיוט בסליחות. שם אומרים, אליך יי, נשאתי עיני, שמע קול תחנוני, כגודל חסדך. בהתחלה שם ה' הוא בקמץ, אבל ההמשך בפתח. ואעפ"י שהפייטן הוא ספרדי, וכנראה שהוא קרא את הקמץ כמו הפתח. אבל מדוע התימנים לקחו זאת ממנו בלי שינוי. הרי אתם יכולים לתקן זאת? אפשר לומר כך, אליך יי, נשאתי עיני, שמע קול תחנוני וכו'. מדוע לא שינו? לא הפריע להם. השאירו את הפיוט כמו שהוא במקורו, כי לא איכפת להם. ביטוי הקמץ והפתח גם הם קרובים זה לזה, ואין בחריזתם זה בזה פגם של ממש. לא מפריע. מחשיבים אותו כחרוז. ברור ופשוט שאין ראיה ממה שחכמי תימן הראשונים חרזו חולם בצירי, או קמץ בפתח, שהם גם ביטאו כך בפועל.

שאלה מהקהל: אבל ישנם דייקנים 'שרעבים' האומרים, שהחולם הוא חצי מהחולם הנהוג בשאר מחוזות תימן. דהיינו, ממוצע בין הקמץ לצירי.

תשובת מרן שליט"א: אבל על כל מקרה, הם מודים שהוא שונה. אינני מבין מדוע צריכים להתחכם. יש את ביטוי הצירי, ויש את החולם והקמץ. יש קצת יותר, ויש קצת פחות.

המשך השאלה מהקהל: אבל אותם הדייקנים אומרים שהחולם לא ממש כמו צירי?

תשובת מרן שליט"א: בסדר. אז הם תיקנו מעט. מודים במקצת...

בסוף ספר 'נפש כל חי' נדף קמ"ז, בתוך תוכחת מוסר לנשמה ולגוף, לפני שנים רבות, כתבתי בס"ד על כך בזה"ל, חריזות חולם עם צירי ("הכבוד", "האובד") מצויה אצל חכמי תימן. ולא לבד אצל מהר"ש שבזי וזולתו שהיו בדרום תימן, ששם ביטאו החולם כצירי ממש, אלא גם בשאר מחוזות שמבטאים אותם כהוגן, כגון אנחנו.

והנה מצאנו שנוסחא יחודית זו, היתה אף בתימן.

טוב ויפה. הוא מצא מקור לנוסחת מחוז מה"ר שלום שבזי. סידור זה אינו מצוי כל כך, ולא שכית. יישר כחו. וברוך יהיה. שם זה במוסף ראש השנה, וחיפשתי קצת ומצאתי גם במוסף לסוכות דף ס"ח. רק צריך לדעת כי הסידור איננו לרבי שלמה בר נתן מהעיר סגלמאסה שבמרוקו. זו טעות שהתבררה לאחרונה. העיר סגלמאסה, היא מה שנקראת בדורות היותר מאוחרים, תאפיללת. משם הגיע הבבא סאלי. שמה הישן של העיר, הוא סגלמאסה. המוציא לאור חשב שהוא משם, אך התברר כי רבי שלמה בר נתן, מחבר הסידור, איננו משם, ובכלל אינו מארצות המערב, אלא מארצות המזרח.

הערה שנייה הוא כתב כך, דבר נוסף, שמעתי שכת"ר התייחס להוגים חולם כצירי, שזהו שיבוש. וצריך לי עיון, מה נאמר על זה שמצאנו בהרבה חריזות קדמוניות שבאו לא רק מאיזור שרעב, אלא אף מעיר הבירה צנעא, שנתחלפו להם בחרוזיהם פעמים רבות. ובעבר ראיתי שאסף כעמיר גורנה בענין זה חוקר אחד. ומצאנו זאת אף דורות רבים קודם מארי סאלם, מדורות הראשונים, ככעל מדרש הגדול ולפניו. והדברים צריכים ישוב.

בברכה. חננאל נהרי.

טוב שהוא העיר את ההערה הזו. למעשה, כבר בעבר התייחסתי לכך. הדבר נכון מצד עצמו, שלא רק מה"ר שלום שבזי חרז את החולם בצירי, אלא גם חכמים מהעיר צנעא וסביבותיה, וגם קדמונים. אבל הדבר פשוט מאד. הם לא חרזו חולם וצירי, בגלל שהם קראו כך ממש, אלא רק בגלל שהם קרובים. הרי בחרוז חשוב מאד היופי החיצוני, וכיון שסוף סוף הם קרובים במוצאם, אפשר לחרוז בהם. למשל פְּבֹד, פְּבֹד. בעיניהם אין פגם וסתירה בחרוז, בצירי ובחולם.

ומדוע אני אומר שהם ביטאו את החולם כצירי ממש? כי מישוהו ניסה לומר לי פעם איזו טענה, וכנראה היא קשורה אל מה שאתה השואל טענת מקודם. כי הם, השרעבים, לא אומרים את החולם ממש כמו צירי, אלא מבדילים מעט. הוא השמיע לי הבדל קל מסויים שהם עושים.

אמרתי לו, ידידי, תסתכל בעניןך בתכלאל של מה"ר ישראל יוסף משתא שבזי, שם הוא מביא בפיוט שאומרים אותו בהבדלה במוצאי שבת, על פי מה שכתוב בנביא [מלכים א', י"ט], וַיִּמָּצָא אֶת אֱלִישֶׁע בֶּן שָׁפָט וְהוּא חָרָשׁ, וְהוּא בִּכְתָב יָדוֹ כָּתַב, חָרָשׁ. 'למען נתן אדרתו על חרש שדה'. שמע מינה שהוא וחבריו, אפילו שהיו תלמידי חכמים, לא הבדילו בין החולם לצירי. בעיניהם הם היו ממש אותו הדבר. לא ראו הבדל בין חורש לחרש.

נחזור אל מה שכתבנו בנפש כל חי שם, שהטעם שחרזו חולם עם צירי, כיון שסוף סוף מוצאם של החולם והצירי קרוב אצלינו זה לזה יותר משאר תנועות.

תגובת מרן שליט"א למכתב הערות על הנאמר בשיעור מוצש"ק בשלח, כי גם יהודי מחוז שרעב התפללו ונהגו בעבר בנוסח בלדי. גירסת המלה בית 'השאובה'.

ידידנו הרב איתמר כהן שליט"א כתב לי, הערה חשובה על שיעור פרשת בשלח. הוא הזכיר שם את הר"ר סעדיה בן אור זצ"ל.

הר"ס בן אור זצ"ל, היה צדיק מקובל שגר בעיר רעננה, וחיבר כמה ספרים.

כך כתב הרב איתמר, הר"ר סעדיה בן אור, היה מוסיף בנוסח מי שבירך, ולשמחת בית השאובה, ולא השואבה. ומסתמא כך היו רגילים להוסיף במקומם. וכיון שכנראה אינו בסידורי הדפוס, נשארה נוסחת אבותינו שגורה

בפיהם. ויש להם עוד מנהגים קדמונים, כגון ששמעתי שהם מוסיפים הדסים. חידוש ממש מעניין. לא שמו רק שלוש הדסים, אלא יותר. כפי מנהגינו. גם מהר"ח סנוואני בארזי לבנון הזכיר כמה מנהגים, ואני זוכר כעת עניית אמן בקדיש, וחוליות בציצית. נכון. נפוץ באיזור שרעב לעשות שבע חוליות בציצית. ולא שבע, תשע, אחת עשרה ושלוש עשרה. או כשם הוי"ה.

ומה שהוא אומר בקשר לשמחת בית השאובה, איך שהם גורסים. שמחת בית השאובה. ולא רק הר"ר סעדיה בן אור, אלא רבים מיוצאי דרום תימן אומרים במי שבירך כך, ויזכהו לתורה מרובה, ולטוב חיי העולם הבא, ולשמחת בית השאובה. שמעתי את זקניהם, כשהתפללתי עמהם חלק מן הזמן בילדותי. אבל זהו חידוש על חידוש, לבד ממה שהם גורסים השאובה, ולא השואבה כספרי הדפוס, הם מדגישים את הבי"ת בדגש חזק. חושבני כי הצדק עמם. הם אומרים בדגש, השאובה.

מאידך, אצלינו אומרים בהושענות כך, ענה שוקדי שמחת בית השאובה, הדצים בשמחה רבה. אבל יש לנו בעיא, ולא בגלל החרוז עם תיבת רבה הבאה אחריה, אלא בגלל שנוסחת השאובה נשתכחה בכלל מאתנו. הראיה, ממה שכתב מהרי"ץ [בעץ חיים שם] שם וכדלקמן.

בשלב הראשון הגירסא אצלינו היתה שאובה. שי"ן, אל"ף, וא"ו, בי"ת וה"א. אחרי זמן, כאשר ראו בספרי הדפוס, השואבה, מצא חן בעיניהם ושינו. אפשר לראות ולהבין מן המשניות המנוקדות של מהרי"ץ. עד שבא מהרי"ץ בעץ חיים והעמיד את הגירסא הישנה. הוא הוכיח מן הספרים הקדמונים, שהוא"ו אחרי האל"ף, ולא לפניו. אבל למהרי"ץ לא היתה גירסא הזו במסורת בפיו, אלא רק מן הספרים. בספר הוא רואה שהוא"ו אחרי האל"ף. לכן בסדר ההושענות [שם] הוא מיישב את הגירסא הישנה. ואעפ"י שהוא העמיד את הגירסא

כתב על כך הרב איתמר בזה"ל, נראה שאין צריך ראיות, כי שמעתי או ראיתי כתוב שמדקדק אשכנזי אחרון הוא שחידש לומר קמץ וכו', כי החליט שכל שם של ניקוד, צריך להיות כולו מנוקד באותו ניקוד. רק תחילה תנועה גדולה ולבסוף קטנה. ולא ידע שיש משמעות לכל שם. אותו המדקדק החליט מדעתו לשנות את הנוסחאות הישנות, ולגרוס קמץ ופתח וכו'.

הוא אומר דבר נכון. בספר שפתי כהן נדף כ"ג, המצורף לספר 'שפת אמת' [בירושלם ה'תשמ"ז], שחיבר אותם הרב בן ציון כהן, כתב כבר זאת בהרחבה. וזה לשונו, כל אחת מהתנועות, שמה מורה על פעולתה או על צורתה. והנה ביאור השמות.

החולם נקרא חולם ונקרא ג"כ מלא פוס (אצל רש"י), לפי שקריאתו למעלה ועליונה על כל התנועות וקריאתו במלא הפה, ופירוש חולם מלשון בריאות ושלמות, כמו 'זתחלימיני והחיניני' (ישעיה ל"ח ט"ז) וכמו 'יחלמו בניהם' (איוב ל"ט ד').

השם שורק הוא מלשון שריקה, כי כן קריאתו כמו אדם ששורק שמקבץ שפתיו ושורק.

ולכן נקרא ג"כ קבוץ (דהיינו כשבא חסר וא"ו) והרד"ק והראשונים קוראים לו קיבוץ שפתים, וכשמו כן הוא שקריאתו ע"י קבוץ השפתים והוצאת אויר מביניהם. ויש קוראים לו לשורק מלא פוס. הפתח נקרא כן, כי קריאתו בפתחת הפה.

והקמץ נקרא כן, לפי שיש בו מעט קמוץ הפה, לעומת הפתח שקריאתו בפתחה גמורה.

הצירי נקרא בפי הראשונים קמץ קטן, ופירוש "צירי" מלשון ביקוע, כמו (פסחים מ' ע"א) חיטי דאית בהו צירי, דהיינו בקעים. וכן קוראים חכמים לשוקת שבוקעת מן הנהר "צירתא" לפי שהיא בוקעת ועוברת. אותה השוקת יוצאת

הישנה, בפועל הוא לא שמע את הגירסא ההיא, כי אז כבר כולם בסביבותיו אמרו, שואבה, ולא שאובה. אמנם, אלו שגרים היו בדרום תימן, לא קראו שְאָבָה מתוך הספרים, אלא מסורת בע"פ. וכיון שהיא לא סותרת את הגירסא הישנה שראה מהרי"ן, היא עדיפה. כן נראה לענ"ד.

ואין לטעון שהדבר דומה אל מה שרבים מן התימנים מדגישים את הבית"ן, ובפרט הם, מדגישים את הבית"ן הרפויות, כגון אַבְרָהָם, במקום אַבְרָהָם. כי אם כן, היה להם לומר שְאָבָה בדגש קל, והם לא עושים כך. זוכרני שהם אומרים שְאָוּבָה בדגש חזק. ממילא מובן אם כן כי הוא על משקל המלים, פְעֻלָה, פְבֻדָה, פֶל פְבֻדָה בַת מֶלֶךְ פְנִימָה [תהלים מ"ה]. כך היא גם שְאָבָה.

מסתמא הם צודקים, וזו הגירסא המקורית.

בדבר ביטוי הניקוד בצורה הנכונה. המשכילים בארצות אירופה שינו את המסורת, ויש לבטל זאת. רשעות בעל ספר 'תלמוד לשון עברי' בדקדוק.

דבר נוסף שכתב הרב איתמר, הערה חשובה מאד, לגבי הניקודים.

הרי דיברתי [בשיעור הקודם] על עניין ביטויי הנכון של הנקודות, הקמץ הפתח והצירי, וכן כולם. אמרתי כי כולם נשתבשו, ואינם יודעים לומר זאת כהוגן. היום בשפה העברית, וגם עוד כמה דורות מלפנינו, רגילים לומר צִירִי. אמרתי מאידך כי אנחנו הגורסים צִירִי צודקים, והבאתי ראיה מרבינו שמואל הנגיד, שגרס צִירִי, והוא ספרדי.

בשיעור הנז"ל לא דייקתי, ואמרתי כי הוא לפני כשש מאות שנה, אבל התברר לי אחר כך כי הוא לפני כאלף שנה, וכדלקמן. היה בזמן רבינו הא"י גאון ורבינו גרשום מאור הגולה. רבינו שמואל הנגיד כתב חרוזים, ולפיהם חייב להיות שהוא גרס צִירִי.

ממקום בקוע. כך התנועה הזו, בוקעת בין השניים ועוברת שם (עיי' במחברת התיגאן דף נ"ה ובלחם הביכורים דף ל"ה). המקור שהוא ציין, מחברת התיגאן ולחם הביכורים, בהחלט נכון. ונקרא קמץ קטן, לפי שהוא קומץ את הפה מעט, והכוונה ביחס לסגול שהוא התולדה שלו שנקרא פתח קטן, לפי שיש בו מעט פתיחה, נקרא הצירי קמץ קטן לפי שיש בו מעט קימוץ הפה.

עתה הוא מדבר על הסגול. בעברית אומרים סגול. הסגול נקרא כן, לפי שצורתו כצורת אשכול ענבים. וזה לשון מחברת התיגאן (דף נ"ה), "סגלה" ונקרא פתח קטן, והוא שתי נקודות ונקודה אחת תחתיהן. וקראו לו פתח קטן, לפי שאינו פותח הפה כולו אלא הצדדין בלבד, ונקרא "סגולה" שהוא כמו אשכול בכרם והכרם נקרא סגלה. עכ"ל.

החירק נקרא כן, לפי שקריאתו ע"י חריקת השניים והוצאת קול מבין השניים, כאדם שחורק בשניו.

השוא נקרא כן, לפי שאינו תנועה כלל, והוא מלשון שָׁוָא, דהיינו דבר בטל. ומה שרגילים לקרוא אותו בניקוד שוא באות ש"ן שָׁוָא ולא שָׁוָא, אולי כדי שתהיה קריאתו רמוזה באות הראשונה שלו, כמו שכן רמוזה קריאת כל התנועות באות הראשונה שלהם. ויש אומרים שנקרא שוא מלשון שויון, לפי שקריאתו שוה לכל התנועות. וכנראה הכוונה להשתוותו לניקוד אחה"ע שלאחריו. יב"ן.

מכל הנ"ל אנו רואים, שרוב שמות התנועות רמוזה באות הראשונה שלהם התנועה עצמה, מלבד שניים, והם קבוץ שפתים, ופתח, שהתנועה שלהם באה רק באות השנייה, והסתפקו בזה ששם מעיד על אופן קריאתם.

ועוד אנו רואים מכל זה, שהראשונים נתנו לשמות התנועות שם בעל משמעות כפולה,

דהיינו שם המורה על פעולת התנועה. ועפ"י הרוב, גם רמוז בו באות הראשונה שלו התנועה עצמה. אולם כאשר השם שמורה על הפעולה, אי אפשר לרמוז בו את אופן קריאת התנועה, לא שינו את השם, והסתפקו בכך שהתנועה רמוזה באות השניה של השם.

הרב בן ציון כהן הוא ספרדי, לכן אצלם היתה בעיניו. הקיבוץ לא התחיל עם א.ו. לפי שאר התנועות, גם היא היתה צריכה להתחיל עם א.ו. לא טוב שמתחילים את הניקוד קיבוץ עם חירק. וכן הפתח, לא מחיל בפתח. אבל אנחנו אומרים פתח, ממילא לדידן אין קושיא. אך הוא ניקד כך, פתח. אינני יודע מדוע לנקד כך, כי אצל הספרדים הרי בלאו הכי אין הבדל אם אומרים זאת בקמץ או בפתח. ובכל אופן הוא ניקד פתח, כפי שכבר מודפס בספריהם לשעבר, ממילא הוא לא מבין מדוע מתחילים בפתח ולא בקמץ. אבל אלו הם יוצאי דופן. משונים. נעמוד בעיקר הדברים שכתובים בהמשך.

ואמנם אפשר שכל זה נעשה במקרה, ולא התכוונו לרמוז את התנועה בשם שלה. מכל מקום עובדא היא, שרוב השמות רמוזה בהם התנועה שלהם. אולם החשיבות העיקרית היא, שהשם מורה על אופן קריאת התנועה, אם בפתחה או בחריקת השנים, או בקמיצת הפה או בשריקה ובקבוץ השפתים וכדומה. אולם בודאי שלא היה עולה על הדעת לשנות את השם היסודי המורה על התנועה, ולהפכו לשם בלי משמעות כדי לרמוז בו את התנועה באות הראשונה שלו. כלומר שלא יעלה על הדעת לומר קבוץ ולא קבוץ, כדי שתנועת הקבוץ תהיה באות הראשונה, כי אז אנו מפסידים את העיקר שהוא השם המורה על קריאת התנועה.

ואגב דברינו על התנועות, אזכיר את שמותיהם בנקודותיהם, כפי שהם במסורת החיה שבפי הספרדים, וכפי שהם כתובים בספרי הראשונים. ולאפוקי מהמשכילים שבאירופה

ונתנו במקומה בליל מלים שאין להם שום טעם. למשל, קבוצ נקרא בפי הראשונים קבוצ שפתים, ובקיצור קבוצ, והוא מבטא בדיוק את פעולת הנקודה שהיא קיבוצ השפתים והוצאת קול כעין אדם השורק, ולכן הוא נקרא כשהוא בא עם וא"ו "שורק", לשון שריקה או מלאפוס, היינו מלא הפה. ובאו אלה וקבעו לנו לקרא להם שורק קבוצ, מלים שאין בהם טעם ולא משמעות. וכן הדבר בחולם וסגל או סגל שלהם, שהחליפום במקום שורק קבוצ חולם סגול. כי מה תועלת תצמח לנו מזה שהתנועה הקטנה נמצאת בגדולה, והגדולה בקטנה? וכי התינוק שמתחיל ללמוד את ההברות, יודע להבחין ביניהם? ואפילו אם נרצה ללמדו בתחילת לימודו, מי זה אמר שמלמדים אותו בדרך הרמז, הלא יש לנו ללמדו בצורה ברורה ומבוארת. ובזה די לנו אם התנועה תהיה רמוזה באות הראשונה של הנקודה. אבל את ההבדל שבין הגדולות לקטנות, ודאי לא יוכל ללמוד רק אחרי שיתרגל בקריאה היטב, וא"כ למה נקלקל את שמות התנועות על חנם. וכ"ש בימינו שרוב ככל העולם נוהגים היום שמלמדים את ההבדל שבין תנועה גדולה לקטנה, רק אחרי חמש ושש שנות לימוד בביה"ס. ויותר מזה, יש מקומות שאין מלמדים אותם כלל. ואפילו אותם שלומדים אותם, לא יודעים להבחין ביניהם, רק בשמותיהם ולא בפעולותיהם. וא"כ מדוע נשנה את המסורת.

אלא שאותם המחדשים, שמו לבם רק לברק החיצוני ויפוי החידוש (בעיניהם), ושעבדו את שמות התנועות לחידוש שיבושם, ולא שמו לבם כי בזה הם רק מקלקלים את משמעות שמות הנקודות כפי שנקבעו ע"י הראשונים וכפי מסורת אבותינו, וחידושם אין בו שום תועלת רק נזק.

לכן לענ"ד יש לנו לחזור למקור הראשון של המסורת, ולא אחרי חדושיהם ודמיונם של האחרונים, שאינו לפי המסורת לא של האשכנזים ולא של הספרדים.

ששינו את שמותיהם מהמסורת, כדי להכניס בהם את התנועות הקטנות והגדולות, ולקמן נבאר את הדבר.

והנה שמותיהם עפ"י המסורת החיה שבפינו, וכפי שהם כתובים בספרים הראשונים שאינם מושפעים ממשכילי אירופה. קמץ, פתח, צירי, סגול, חירק, חולם או חולם, שורק או שורק, קבוצ (והראשונים קראו לו קבוצ שפתים), קמץ חטוף, או שוא קמץ. שוא פתח, שוא סגול, שוא או שוא, דגש, חטף.

כן הם מנוקדים בהקדמת תיקוני הזוהר, ובספר פרקי שירה לר' אליהו בחור דף ל"ח (משנת תקנ"ג), ובספר שירי דוד (ליוורנו תרמ"ב. דף י"ב, ובמהדורת ג'רבה ת"ש דף י"ד). ובמהלך שבילי הדעת לר' משה קמחי אחי הרד"ק ורבו, כתוב "שוריק" ביו"ד, משמע שקרא שורק ולא שורוק. וכן היא כתובה בכמה ספרים.

והנה קמו המשכילים, וחידשו לנו דבר גדול (בעיניהם), והוא שניקדו את שמות התנועות באופן שהתנועות הגדולות מנוקדות בתחילתם בתנועה גדולה השייכת להם, ובסופם התנועה הקטנה השייכת להם, וכך ניקדו. קמץ, צירה, חירק, קבוצ, חולם, שורק.

ואת התנועות הקטנות ניקדו, פתח או פתח, סגל או סגל, חירק, קבוצ, חטף או חטף, דגש.

המשכילים האשכנזים שיבשו את שמות הניקוד. אלו לא משכילים, אלא כסילים. ובסילים מתי תשכילו (תהלים צ"ד, ח). הם שינו ואמרו קמץ. משמעות הדבר היא שפותחים בתנועה גדולה, ומסיימים בתנועה קטנה. וכן למשל חידשו מדעתם לומר צירה, כך התנועה הראשונה היא גדולה, ואחריה היא קטנה. כך הוא גם חירק, שהתנועה השנייה תהיה קטנה. חולם, התנועה השנייה בקמץ.

וכך הפכו מלים שהיו מציינות בדיוק את משמעות הנקודה למלים זרות שאין להן שום משמעות. ובזה קלקלו את מסורת אבותינו,

ועתה ראיתי בהקדמת תיקוני הזוהר, שהובאו שם רוב התנועות בשמותיהם, והם מנוקדים ממש כמו שכתבנו חו"ל, שו"ר, ח"ר, קמ"ץ. כן הם מנוקדים בתיקונים עם פירוש בניהו, ובתקונים עם פירוש הגר"א. ואף אם יטען הטוען שהניקוד הזה מעשה ידי האחרונים הוא, מ"מ די לנו בזה, כי אם האחרונים ניקדו כן משמע שכן היו קוראים את הנקודות ממסורת אבותיהם מדורי דורות, ולא כמו החדשים שניקדו אותם חו"ל, שו"ר, ח"ר, קמ"ץ, וכמ"ש לעיל.

הוא מביא ראיה מהניקוד של תיקוני הזוהר, וכדומה. אך ברור שאין ראיה אמתית ממה שהם ניקדו, כי המנקדים היו מן התקופות האחרונות. כמו שאמרתי מקודם, אפילו שהוא חושב שהספרדים שמרו בחזקה על המסורת, הראינו במציאות כי גם הם שכחו. יש לו טענות כנגד האשכנזים, ולמעשה גם הספרדים בעצמם שכחו. הבאנו ראיה מרבינו שמואל הנגיד, אפילו שהוא היה ספרדי, ביטא כמו שאנחנו ואמר צירי ולא צירי.

דרך אגב, רבינו שמואל הנגיד נלב"ע בשנת ד'תתט"ו. תעשו חשבון ותראו שהוא נפטר לפני קרוב לאלף שנה. ראיתי גם בספר מקנה אברם שחיבר רבי אברהם דבלמש הספרדי, גם הוא [בד"ה בדחק] ניקד צירי כמו שאנחנו, וכאשר הקדמנו. גם את השורק הוא ניקד כמותנו. שו"ר. לא כמו שניקד רבי בן ציון כהן. קיצור הדברים, רואים כי הספרדים גם הם לא שמרו על המסורת.

וכיון שכן אני מתפלא לראות בספרי 'מסורת' של האשכנזים כיום, כיצד יתכן שהם לקחו את הניקוד של משכילים? כיצד לא שמו לב, אותם החרדים לדבר ה', שהמשכילים שינו זאת?

למשל, תראו דבר נוסף. בעל שפת אמת הנז"ל מנקד ואומר סגול. ומיניה וביה ישנה תמיהה. הרי הוא בעצמו הביא מקודם כי פירוש המלה

סגול היא מלשון סגולה, וממילא צריכים לומר גם סגול, כמו שאנחנו קוראים. דהיינו, עפ"י מה שהוא כתב בעצמו, יוצא כי הננו צודקים. לא לומר סגול אלא סגול, מלשון סגולה.

הקדמונים קראו לפתח, פתחה, ולקמץ קראו קמצה. כך קראו גם לסגול, סגולה. כמובא גם במחברת התיגאן. בשביל להבין טוב את המלה סגולה, תראו בתרגום ירושלמי על המלים [במדבר י"ג כ"ג] אֲשָׁפּוּל עֲנָבִים, סגולה. זוהי צורתו של האשכול, וזהו פירוש המלה סגול. הרחבתי על כך בס"ד בנפלאות מתורתך על פסוק וְהֵייתָם לִי סִגְלָה מִכָּל הָעַמִּים וְשִׁמּוֹת י"ט ה'.

יוצא איפוא כי מבטאנו הוא הצח והנכון. לצערנו המשכילים באירופה שינו וקשקשו הרבה דברים, וחבל שהם נכנסו אל תלמודי התורה של האשכנזים. אנחנו דנים אותם לכף זכות, שהם לא בדקו אחריהם, אך צריכים לדעת שהשורש הוא פסול.

חקרתי ובדקתי קצת, ומצאתי לפחות בשני ספרי אשכנזים לשעבר המנקדים כמו שמלמדים היום, והאחד מהם הוא ספר 'תולדות לשון עברי'. את הספר הזה חיבר אחד מן המשכילים. לצערנו, ישנם רבים מיראי ה' שהביאו את הספר שלו. אפילו הרש"ש בהגהותיו על הש"ס מזכיר אותו, בראשי תיבות – תל"ע. הוא לא כתב את שמו במפורש.

שם מחברו הוא, יהודה ליב בן זאב. ראיתי שמערערים, האם הוא היה משכיל ממש, או שלא כל כך. כי מצד שני, הרש"ש מזכירו במקומות רבים.

צינתי לי את מקצת המקומות שהרש"ש הזכיר, ואלו הם, במסכת נזיר דף י', ובבבא מציעא דף קט"ו: יש עוד הרבה.

ובכל זאת, אם רוצים לדעת מי הוא זה בעל הספר 'תולדות לשון עברי'. מי הם משכילי אירופה הותיקים, תשמעו דברים מזעזעים. בדקתי אחריו, ואמרו עליו עניינים מסמרי שיער.

ספר תלמוד לשון עברי הוא ספר דקדוק, ולצערנו רבים השתמשו בו. ואמנם הוא כבר ישן, אך הוא עדיין קיים.

כך כתוב בספר 'בית ועד לחכמים – תרפ"ח ודף ט"ו, בן זאב, כתב את התלמוד לשון עברי אף ביום שבת קודש. לא רק בימי החול, אלא אף ביום שבת. רח"ל, מחלל שבת קודש היה. וההוגה בו, חטאו ישא עליו, וכנודע ממעשיו. יען אשר היה אז בעיר וויען, לא נשא אשה. הוא לא התחתן. נשאר רווק עד סוף ימיו. והיכן הוא מת? ומת בבית הכסא. במקום טמא כמוהו. מקור הדברים, הוא ציין כך, ספר לב העברי, מהגה"צ רבי עקיבא יוסף ז"ל וכו'. הוא מהרע"י שלזינגר המפורסם. מושב בני עי"ש נקרא על שמו. ראשי תיבות ע'קיבא י'וסף ש'לזינגר.

הספר תלמוד לשון עברי הוא ראשי תיבות תל"ע. רבים מציינים אותו כך. למשמעות זו ישנם שני פירושים. האחד, מלשון הכתוב [ישעיהו מ"א, י"ד], אֵל תִּירָאִי תוֹלַעַת יַעֲקֹב. זאת המשמעות הטובה. אבל ישנה גם משמעות אחרת, כמו שנאמר [שם ס"ו, כ"ד], פִּי תוֹלַעֲתָם לֹא תָמוּת, וְאַשֶׁם לֹא תִכְפֶּה, וְהָיוּ דִרְאוֹן לְכָל בָּשָׂר. אינני יודע אם הוא לצד ימין, או לצד שמאל. אבל לפי מה שהעיד מהרע"י שלזינגר, הוא היה רשע.

נמשיך במה שכתב עליו, הגאון מה"ר שלמה קלוגר, בספר השו"ת שלו, 'האלף לך שלמה' [סי' רנ"ז] בזה"ל, שאלה. מראשי קהילה אחת, בקצת אנשים שעשו להם חבורה ללמוד בחיבור תלמוד לשון עברי. הוא ספר זה. תל"ע. ובחיבורי ר' משה דעסיר. הידוע ומפורסם לשמצה. 'משה מנדלסון'. תרגם את התורה

בספר תלמוד לשון עברי, [עמוד 376], הזכיר את המדקדק האשכנזי, רבי שלמה דובנא. חכם זה הגיה את ספרי הנביאים והכתובים שנכתבו על קלף בגליון, בציווי הגר"א, בשביל קריאת ההפטרות בבית מדרשו, כמובא בספר הגאון החסיד מווילנא [עמודים ס"ד וס"ה].

נראה כי יש מן הליטאים שלא התרחקו מספיק מן אותם המשכילים, והדבר פגע במעט בקדושה וביראת השמים שלהם. אחת מן השתים נכונה, או שהרש"ש לא ידע על מעלליו וקלקוליו של בעל תלמוד לשון עברי. חשב, מה רע בכך שהוא עוסק בדקדוק? אבל הוא לא ידע כי הוא רשע ממש, כמו שאנחנו נראה ונברר תכף. יתכן לומר אחרת, שהם הבדילו וחילקו בין הדברים, אמרו, אפילו שאסור ללמוד תורה מאדם רשע, כמו שכתוב, פִּי שִׁפְתֵי כֹהֵן יִשְׁמְרוּ דַעַת, וְתוֹרָה יִבְקֹשׁוּ מִפִּיהוּ [מלאכי ב', ז']. זהו רק לשמוע מפיו. לכן לגבי הכתב, הם התירו. זו היא שיטת רבי יוסף זכריה שטרן כמו שהביאה השדי חמד. ולאידך שיטת הבני יששכר, שגם מן ספריהם צריך להתרחק, כי כח הפועל בנפעל. יתכן שהעניין גם קשור גם כן ליסוד הידוע שאומרים, קבל האמת ממי שאמרו. לא צריך להיות משנה לנו מי אמר, והאם הוא בסדר, או שלא. העיקר הוא שהאומר אמר דברים נכונים. צריכים להתייחס לגוף הדברים. כבר דיברנו על כך.

מכל מקום בנדון דידן, על קמץ, סגל וכו', אינו אמת.

עכ"פ בנו, הרב מתת"י שטראשון, סגנון הגהותיו על גמרא בבא בתרא שנדפסו בתלמוד בבלי וילנא, נראה שמעידים על השפעת ההשכלה ביתר שאת. וכן כתביו שבהוצאת מוה"ק. יש מתרעמים על דבר שכתב הרמ"ש עצמו, שנראה כפקפוק על אמונת הגלגול כידוע, ואכמ"ל.

לגרמנית, ועוד מעללים שונים. וחרה אף קצת, והחרימו אותם, ולקחו את החיבורים ושרפו אותם באש. הוא דן על כך, כי הם שאלו אותו האם נכון הדבר לשרוף אותם באש?

הוא האריך בתשובתו על זאת בפרט, וגם על ענייני דקדוק בכלל. ממילא תבינו מכאן, מדוע האשכנזים התרחקו מלימוד הדקדוק, כי המשכילים נתפסו דוקא ללימוד הדקדוק.

וזה לשונו בתשובתו בין היתר, ולכך בודאי ללמוד הדקדוק או הגיון כימים הראשונים שלא אחזו בו המתפלספים והפוקרים, ודאי הוא ראוי ללמדו. אך כעת שהם אחזו בו – אותם המקולקלים – ראוי להתרחק מהם כמטחוי קשת. כמו שאמרו חז"ל, 'סחור סחור לכרמא לא תקרב'. ולא עדיף ממצבה, שנאמר 'אשר שנא י"י אלוהיך'. ואמרו חז"ל, שתחלה היתה אהובה – בזמן האבות – רק כיון שאחזו בו גויים נעשית שנואה. (והנה הוגד לי שגם הרב הצדיק מו"ה הירש מלך ז"ל כתב ראייה זו).

כי ראינו בעינינו, שלימוד הדקדוק מביא לידי התעסקות רק במקרא, והמקרא מביא לידי תרגום אשכנזי, והתרגום אשכנזי מביא לידי אפיקורסות.

ובעל תלמוד לשון עברי, מכירו הייתי בקטנותי ממש כשהיה במדינתנו חיבוריו בו, וראינו כי הוא רשע גדול, ועשה צחוק על מיני פיוט וסליחות. ועשה סליחות לפורים, ושחק בזה על חז"ל, ועשה דבריהם כצחוק. הוא עשה לפורים סליחות. לעג וקלס. התלוצץ מחכמינו ז"ל.

לזה ודאי הזמן גורם להתרחק מחיבוריהם הרחק מאד, ועלינו להחזיק רק בש"ס ופוסקים, אשר האורה שבהם נקווה שתחזיר אותנו למוטב. ויפתח לבנו בתורתו ואהבתו, ונזכה לשלוח לנו המורה לצדקה, ותאיר עינינו.

מהר"ש קלוגר סיים את תשובתו בזה"ל, עכשיו בדורותינו הנשמות קטנות, וחולאת נפשותינו

הוי חולאת גדול. ואין די לנו ברפואות קטנות, רק ברפואות יקרים בש"ס ופוסקים וקבלה. שמעו ותחי נפשכם. השי"ת ישלח לנו רפואת נפשותינו בקרוב, כנפש המעתיר כו'.

מעתה תבינו היטב מדוע האשכנזים מרחיקים כיום את הדקדוק. מאידך אנחנו לא מרחיקים את הדקדוק, אבל בכל זאת צריכים להיזהר. סוף סוף, היום ישנם שיבושים רבים, וצריכים לסקלם. איננו כמו האשכנזים שדחו את הדקדוק לגמרי לקצה השני. בביכול גמרו עם זה. בל יראה ובל יימצא. אצלינו לא נוהגים כך, אבל כאמור צריכים להיזהר. ידוע רב ספרדי מפורסם ומדקדק, שהוא בעל השקפות חיצוניות.

ישנה תשובה נוספת שכתב מהר"ש קלוגר [סי' רנ"ח] על עניין ההשכלה. וזה לשונו, שאלה מהמשכיל מו"ה יעקב בכרך מק' ק"ב, מה שעלה ברעיונו להעתיק ששה סדרי משנה בלשון אשכנז, כדי שיוכלו הכל ללמוד.

הנה אין דעתי נוחה בזה, ומצאתי רמז לזה בלשון המשנה פ"ו דאבות, שנו חכמים בלשון המשנה, ברוך שבחר בהם ובמשנתם. והכוונה, דאף שהיה ביד החכמים לשנות בלשון אחר, מכל מקום שנו חכמים בלשון המשנה, ברוך שבחר בהם ובמשנתם, כי לשונם הוא הטוב והראוי.

אותו המשכיל, יעקב בכרך, כתב ספר שנקרא 'אשתדלות עם שד"ל'. הוא ממש חכם גדול. בקי עצום בש"ס ובפוסקים, ראשונים ואחרונים. הוא עושה שם אשתדלות, שהכוונה היא למאבק. כמו שנאמר על יעקב ובראשית ל"ב כ"ה [וַיִּאָּבֶק אִישׁ עִמּוֹ, וַתִּרְגַּם אֻנְקִלוֹס, וַאֲשַׁתְּדֹל גֹּבְרָא עִמִּיהּ. אוֹתוֹ 'שדל' הוא ספרדי מאיטליה, גם הוא מקולקל. ואפילו שבעל מרפא לשון הביאו, זהו מפני שלא ידע על קלקולו. לא ידע שהוא מרוחק משלומי אמוני ישראל.

שערי יצחק – השיעור השבועי

נכתוב את שמות הניקודים לפי מנהגינו. קמץ, פֶּתַח, צִירי, סְגוּל, חִירק, חוֹלם, שוֹרֶק, ומה שנקרא קבוץ, שהוא שלוש נקודות, בלא וא"ו, כמו שיש נוהגים גם בקהילותינו, זה רק מקרוב, כי בניקוד העליון הבבלי, גם כשאין וא"ו היא אותה צורה, ולכן לשתייהם רבים קראו שוֹרֶק, ר"ל כשבא אליהם הניקוד הטברייני, ולא ידעו הם מהו קיבוץ. דָּגֵשׁ, רִפִּי, וכולם נקראים מלרע.

העיקר הוא שחזקנו את המסורת שלנו, ואפילו בשמות הטעמים. גם מה שהספרדים חושבים כי הם מחזיקים קצת במסורת, בכל זאת הם אפילו לא מגיעים לקרסולי המסורת שלנו. מסורת תימן היא האמתית. אנחנו היחידים ששמרנו עליה בשלמותה. כמובן ממילא, אנחנו צריכים להחזיק אותה, ולחזק את האחרים. לעשות זאת ככל יכלתנו, עד כמה שאפשר, בכל הדרכים והמסגרות, והשם ב"ה יהיה בעזרנו שנזכה בקרוב לגאולה השלמה, אז האמת בע"ה לא תהיה נעדרת, אבי"ר.

הודעה חשובה!

שיעור זה הוקלד עפ"י שמיעה בעיקר, נערך והגה לפי הבנת העורך.

השיעור היה לנגד עיני מרן שליט"א קודם הוצאתו, הוסיף עניינים וציין מקורות, שיפר ותיקן דברים רבים, אולם מפאת העומס הרב המונח על כתפיו, נבצר ממנו לעבור הגהה מדוקדקת, להאיר ולהעיר בהרחבה כבשיעורים שעברו.

לאור האמור, בכל ספק או שאלה המתעוררת למעיין בשיעור זה, יש לו לברר היטב את הדבר להלכה ולמעשה אצל מרן שליט"א. הערות ותיקונים יתקבלו ברצון.

פרטים בטלפון: 050-4140741.

והתורמים והמסייעים להפצת התורה ולזיכוי הרבים, ימלא המקום ברוך הוא כל משאלות ליבם לטובה, אבי"ר.

כיון שצריכים לסיים, נקצר. נביא תשובה נוספת שכתב מהר"ש קלוגר, אשר לפוס דהטא צריכים לתמוה ממש אפילו על עצם השאלה. הקשיבו מה שאלו אותו בזה"ל, אם ראוי ללמוד בזמן הזה תנ"ך עם פירושי הקדמונים? היתה להם "שאלה" על כך.

מעתה תבינו מדוע בישיבות הקדושות מתרחקים מלימוד המקרא. פשוט אצלם נוצר קלקול גדול מכל הדברים האלו. אי אפשר להאשים אותם.

עונה להם הגאון רבי שלמה קלוגר, ודאי ראוי לעשות כן. בהחלט, ראוי ללמוד תנ"ך. ומה שאמרו חז"ל [ברכות דף כ"ח:], 'מנעו בניכם מן ההגיון'. ואחד מן הפירושים [עיין רש"י שם] הוא לימוד מקרא. אין זה ראיה. חדא, למה אמר בניכם, הוה ליה למימר עצמכם, ולמה תלה בבניכם?

אך הכוונה, דודאי הגדול ברדעת מותר וראוי לו ללמוד, כי הוא ברדעת, ויכול לשמור עצמו שלא ילכד ברשת האפיקורסים. אך בניכם בעודם בקטנותם, יש לחוש דאין להם דעת להיות נשמרין מכת הפוקרים. אבל ברדעת, מותר וראוי לו. והשנית, דכוונת הש"ס הוי שלא יעשה מזה עיקר הלימוד. אם עיקר חייו הוא לימוד תנ"ך, זו בעיא.

אבל אם לומדים גם ש"ס ופוסקים, ללמוד שעה או שתיים תנ"ך עם פירושי הקדמונים, ודאי מותר, וכן הוא בש"ע יו"ד סי' רמ"ו סעיף ד', וכן עיקר.

גם אנחנו נחזור ונאמר, כי אפילו אם אין חיוב, לכל הפחות רצוי, ללמוד בכל יום בשילוש פרק אחד במקרא, פחות או יותר. זהו חשוב מאד. ולא רק בשביל עצם המקרא, כי אחרת גם את הש"ס לא יבינו, מה שמובא במקומות רבים מאד עניינים בתנ"ך.